

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

”Boj o autoritu“

Au-pair jako součást výchovného procesu dětí v hostitelské rodině

Bc. Kristýna Novotná

Diplomová práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kristýna Novotná**
Osobní číslo: **H15361**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **”Boj o autoritu” - Au-pair jako součást výchovného procesu dětí v hostitelské rodině**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se v diplomové práci zaměří na proces vyjednávání o výchově dětí v rodině s au-pair, dále se zaměří na specifika takto uspořádané rodiny. Vycházet bude především z terénního výzkumu, ve kterém sama působila jako au-pair a z odborné literatury zkoumající fenomén au-pairingu. V práci použije koncept pastýřské moci M. Foucaulta.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- BÚRIKOVÁ, Zuzana a Daniel MILLER. Au-pair. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Českou asociací pro sociální antropologii (CASA), 2013. Cargo (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-151-0.
- Cox, R. 2007. "The au pair body: sex object, sister or student?" *European Journal of Women's Studies* [online] 14 (3): 281-296 [cit. 16. 2. 2014]. Dostupné z:
<http://ejw.sagepub.com/content/14/3/281.full.pdf+html>
- Geserick, Ch. 2012. "I always wanted to go abroad and I like children : motivations of young people to become au pairs in the USA." *Young* [online] 20 (1): 49-67 [cit. 1. 3. 2014]. Dostupné z: <http://you.sagepub.com/content/20/1/49.full.pdf+html>
- FOUCAULT, M. (2000a). *Power*. Edited by James D. Faubion. London: Penguin Books. Dostupné z:
https://monoskop.org/images/b/b9/Foucault_Michel_Power_2000.pdf
- FOUCAULT, Michel. *Myšlení vnějšku*. Vydání třetí. Přeložil Čestmír PELIKÁN, přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Stanislav POLÁŠEK, přeložil Petr SOUKUP, přeložil Karel THEIN. V Praze: Herrmann, 2016. ISBN 978-80-87054-44-4.
- KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 4., rozšíř. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-85850-25-7
- Murray, S. 1998. "Child care work: intimacy in the shadows of family-life." *Qualitative sociology* [online] 21 (2): 148169 [cit. 11. 2. 2014]. Dostupné z: <http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1023434627821#page-1>

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Tereza Hyánková, Ph.D.**
Katedra sociálních věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 3. 2018

Kristýna Novotná

Ráda bych tímto poděkovala své vedoucí práce, PhDr. Tereze Hyánkové, Ph.D., která mi byla na dálku oporou po dobu mého výzkumu v zahraničí a také jí děkuji za přístup a spolupráci během odborných konzultací mé diplomové práce

Zvláštní poděkování si také zaslouží má spřízněná duše, dlouholetá přítelkyně, kamarádka a spolužačka, Bc. Martina Šafářová, která je mi celý život inspirací. Vděčím jí za ochotu a čas, které věnovala čtení mé diplomové práce a osobitým způsobem tak přispěla k její tvorbě.

Na závěr děkuji celé své rodině a přátelům za jejich důvěru a oporu, kterou jsem v nich měla po celou dobu svého studia.

ANOTACE

V rámci fenoménu au-pair se ve své diplomové práci zabývám procesem výchovy v hostitelské rodině, kde jsem já sama vykonávala tuto funkci, a kde také probíhal můj terénní výzkum. Z tohoto důvodu jsem pro svou práci zvolila formu případové studie. Vlastní participace na výzkumu v roli au-pair mne přivedla k hlavním otázkám, které se týkají procesu výchovy dětí v takto uspořádané rodině. V diplomové práci je analyzován proces vyjednávání o výchově skrze rozložení a prosazování moci všech participantů, kteří se na procesu výchovy podíleli.

V určitém smyslu byla má výzkumná činnost experimentem, v němž jsem sama usilovala o prosazení moci ve zkoumaném procesu výchovy. Záměr mé práce byl tedy mimo jiné představit osobu au-pair jako potenciálního člena výchovného procesu, který nemusí být vždy v ústraní a disponovat pouze zlomkem moci, jak je au-pair ve většině případů prezentována. Teoretickým východiskem práce je koncept pastýřské moci od Michela Foucaulta. Na základě tohoto konceptu reflektuji postavení au-pair v procesu výchovy dětí a její postupné začleňování mezi rodinné příslušníky.

KLÍČOVÁ SLOVA

moc, projevy moci, pastýřská moc, participace, případová studie

TITLE

"Authority struggle" - An au-pair playing a part in the process of education within host family

ANNOTATION

Within au-pair phenomenon my diploma thesis is occupied with process of education in host family where I have been carrying out function as an au-pair and where I also did my fieldwork. For this reason I decided to choose form of case study for my research. My own life within host family including participant observation brought me to research question and aim of research. In my diploma thesis is being analyzed the process of negotiation about education. In specific way and point of view my research has been kind of experiment where I was trying to manifest my power and gain respect within host family and thus present au-pair person like a potential member of the education process.

Theoretical framework I found in a concept of power from Michel Foucault and on the base of this theory I reflected au-pair position in the process of education.

KEYWORDS

Power, power manifestations, „pastor power“, participation, case study

OBSAH

Úvod	10
Metodologická deskriptivní část.....	13
1 Metody a techniky výzkumu	13
1.1 „Není au-pair bez hostitelské rodiny” – volba tématu a výběr terénu	15
1.2 „Případ jedné rodiny” – výběr výzkumného vzorku	18
1.3 „Na poli domácím, pracovním a akademickém” – Použité metody a techniky ve výzkumu	20
1.4 „Chcete mě?” – Vstup a výstup z terénu v rámci přípravné a realizační fáze výzkumu.....	22
1.5 „Práce na plný úvazek aneb nic není zadarmo” – Celkový průběh výzkumu a úskalí ho provázející	25
2 "Schedule" rodina – Etnografie (rodinných) vztahů a výchovných strategií.....	28
2.1 „Povinnost zvyknout si?” - Místo aupair v rodině.....	29
2.1.1 „I já mám vlastní přístup” – Když se au-pair snaží prosadit	33
2.2 „Místo matky otec” – role otce v rodině.....	39
2.2.1 Marcus otcem.....	41
2.3 „Matka v ústraní” – Role matky v rodině	46
2.3.1 Isabela matkou	48
2.4 „O nás bez nás” – Děti jako subjekt výchovy.....	51

2.4.1	„Malý syn” – Role osobnosti v životě a výchově syna.....	53
2.4.2	„Velká dcera” – Osobnost dcery a její role ve vztazích	55
2.5	„Jsme (dobrovolně) z obliga” – Role prarodičů ve výchově dětí	56
ANALYTICKÁ EXPLANAČNÍ ČÁST		58
3	Rodinný vztah = Mocenský vztah	61
3.1	Být subjektem v procesu výchovy	62
3.2	Moc v procesu vyjednávání o výchově.....	64
3.3	„Pastýř nebo politik?”	65
Závěr		69
Použitá literatura.....		71

ÚVOD

Mému rozhodnutí o studiu v zahraničí předcházelo dlouhé přemýšlení a nejistota, avšak stát se au-pair už tak dlouze plánovaná akce nebyla. Studentské výměně Erasmus vděčím za nesmírně obohacující zkušenost v zahraničí a v této chvíli jí přikládám důležitou úlohu při mém rozhodování „co dál“ - být au-pair. Má první cesta do zahraničí po dobu jednoho semestru mi otevřela oči v mnoha ohledech. Naučila jsem se nový jazyk, seznámila se s lidmi z různých koutů světa, okusila smysl odlišného vzdělávacího systému a zkrátka jsem zjistila, jaké je žít půl roku v cizí zemi. Téměř po třech měsících studia na španělském ostrově Mallorca jsem ale pocítovala, že čas nesmírně letí a zcela jistě mi doba strávená v zahraničí nebude stačit na to, s čím bych opravdu chtěla odletět domů. Tím bylo určité proniknutí do místního života a v rámci tohoto života jsem také chtěla navázat a prohloubit společenské vztahy nebo třeba najít přátele na celý život.

Hodnotím-li zpětně to, co mi jako zahraniční studentce nejvíce chybělo, byla to možnost přivýdělku, na kterou jsem doma v Čechách zvyklá. Práce pro mě v životě znamená mnohé, převážně spojení pocitu finanční nezávislosti a společenské sounáležitosti, které mi ke spokojenému životu v zahraničí chyběly. Zkrátka jsem toužila zažít zahraničí ještě jinak než studijně a au-pairing se stal v jistou chvíli výzvou, a to v mnoha směrech. Čím více jsem nad fenoménem au-pair přemýšlela, tím více se stával tím nejschůdnějším řešením mé aktuální frustrace před odletem, který se bleskovou rychlostí blížil. Zbývalo pět dní do konce mé studijní výměny, během kterých jsem na webových stránkách facebooku odpověděla na inzerát, posléze se dvakrát sešla s hostitelskou rodinou a domů jsem již odlétala spokojeně s vědomím, že se nevracím na dlouho. Nesmírně jsem se těšila na další etapu, tentokrát v podobě „kulturní

výměny“, od které jsem očekávala teprve to pravé naplnění osobních představ, překonání určitých hranic poznání a především sebepoznání. Povaha *kulturní výměny*¹, jak je z mého pohledu ne zcela výstižně au-pair program literaturou definován, je závislý na motivech a migračních strategiích, které jsou velice individuálně ovlivněny na úrovni mikro i makro roviny, načež je nutno především ve společenských výzkumech nezapomínat. Detailní typologie au-pair a multipříčinnost migrace ovšem není tématem mé práce, jelikož jsem neshledala tento teoretický obsah za nejpodstatnější s ohledem na kontext výzkumu a výzkumný cíl.

Cílem této práce je porozumět uspořádání společenských vztahů v hostitelské rodině s au-pair. Konkrétně jsem svůj výzkum zaměřila na rozložení mocenských vztahů v procesu výchovy dětí, jehož jsem se stala součástí na základě rozhodnutí být au-pair, a především, být au-pair, kterou lze v analýze vztahů v takto uspořádané rodině považovat za možný element, skrze který se mocenské vztahy a výchova dětí v rodině mohou odvíjet.

Výchova dětí v hostitelské rodině se tak stala hlavním pilířem, jak mé výzkumné činnosti, tak zároveň mým vlastním zájmem s ohledem na můj osobní vztah se členy rodiny. Ráda bych tedy touto případovou studií vnesla vzhled do fenoménu au-pair také jinou cestou, než je koncipována většina prací na toto téma, kde tvoří hlavní klíčové informanty samy au-pair. Mimo jiné jsem se tedy rozhodla i svou roli a mocenskou pozici zkoumat v rámci instituce jedné hostitelské rodiny, a to především skrze proces vyjednávání o výchově dětí.

¹ V praxi v rámci au-pair programu z mého pohledu nedochází k žádným formám výměny kultur, nýbrž k vzájemné interakci lidí, kteří jsou jednotlivě vybaveni různými druhy kapitálů, včetně kapitálu kulturního. Vzájemným působením se tak tyto lidé vymezují a vytvářejí tak určitý „mezikulturní“ prostor, který je sdílen a využíván ke společné komunikaci.

Odlétala jsem vybavena vlastními prožitky a také s vědomím, že jsem byla vychovávána v jiné době a rodiči, kteří měli své vlastní postupy při výchově. V našem případě jsme byly se sestrou celý život vychovávány pouze matkou a jejími rodiči, takže s prarodiči mám dodnes velice blízký vztah. Pouhá přítomnost a role otce v domácnosti byla tedy skutečnost, kterou jsem v dětství neměla možnost poznat. V roli au-pair jsem tak byla poprvé v životě součástí úplné rodiny. Mužská role v domácnosti, která pro mne z počátku představovala obavy, se v průběhu výzkumu a procesu mého začleňování do rodiny stala jejich nepostradatelnou součástí.

METODOLOGICKÁ DESKRIPTIVNÍ ČÁST

1 METODY A TECHNIKY VÝZKUMU

Nezbytnou a zejména specifickou součástí kvalitativního výzkumu v etnografii jsou její metody a techniky pro sběr výzkumných dat, které jsou v praxi realizovány samotným výzkumníkem. V rámci výzkumu je tak vyžadována přítomnost výzkumníka v terénu a jeho participace na výzkumu, což staví badatele explicitně do role klíčového prostředníka k získání relevantního výzkumného materiálu. Samotný výzkumník pak také dává výzkumný materiál do souvislostí a tím připisuje výzkumným datům interpretační hodnotu. S jeho postavením ve výzkumu a zvolenými metodami je spojeno mnoho kritérií a také úskalí, se kterými je výzkumník přímo konfrontován až po prvním vstupu do terénu, kontaktu s vlastními informanty a určitém proniknutí do "sociální reality", která ho zlákala zjevným projevem "problematiky", a která je jeho vstupem do terénu ovlivněna. Svou pozicí v terénu tak výzkumník nepřispívá pouze k průběhu výzkumu, ale tímto také zasahuje do roviny společenských vztahů, v rámci kterých výzkum provádí. Jako takový se výzkumník ocitá v pozici insidera či outsidera, podle míry ovlivnění, které v něm terén a jeho participanti vyvolávají.

Dalo by se tedy říci, že má pozice au-pair byla v realizovaném výzkumu jednoznačně insiderská a dokonce snad, že v rodinném prostředí tomu ani jinak být nemůže. Na druhé straně však stojí, z mého pohledu vnímaná skutečnost, že s neustálou přítomností rodinných vztahů a přirozeného prostředí také paralelně vyvstává otázka výzkumníka jako outsidera, tedy určitého cizince a narušitele „rodinného krbu“. Dilema pozic výzkumníka v terénu se situačně prolínalo s přepínáním rolí v mé pozici jako au-pair. Ve vztahu ke zkoumané realitě jsem tedy v procesu výzkumu i po jeho ukončení oscilovala mezi dvěma vzájemně se vyme-

zujícími pozicemi, které se měnily v závislosti na proměnlivosti každodenního života a společenských vztahů všech účastníků výzkumu. Často jsem ve své insiderské pozici čelila situacím nebo lépe řečeno momentálnímu rozpoložení, které lze v antropologii popsat termínem „*going native*“. Z určitého pocitu morální odpovědnosti za výchovu dětí, kterou jsem vnímala jako nedílnou součást mých povinností a jako nevyřčenou součást mého poslání, jsem se do role au-pair "vžila" natolik, že jsem zapomínala, kde jsou veškeré hranice společenských a rodinných vztahů a jakou roli v nich hraje má osoba. Tak jako využíváme pojem "*multi-sited*" pro vícemístnou etnografii, připsala bych pozici výzkumníka v roli au-pair adjektivum "*multi-faced*", jako jedno z možných specifíků, které vystihuje a kontextualizuje jeho postavení ve výzkumu.

Akcentováním výzkumníka jako jednoho z aktérů ve výzkumu jsem tedy záměrně započala kapitolu metodologie, abych tak skrze svou pozici přistoupila k tématu své práce zodpovědně a hned zpočátku poukázala na problematiku, která mne provázela celým výzkumem i po jeho ukončení. Jako člověk a výzkumník jsem se snažila provádět výzkum s ohledem na život svůj i svých informantů, a ve stejném duchu jsem se pokoušela také předat svůj výzkumný materiál formou mé diplomové práce. S odstupem času jsem si více uvědomovala některé důvody a pozadí svého jednání a jeho změn, které jsem si dokázala připustit až během psaní této práce. Mým záměrem nebylo zdůraznit pouze perspektivu výzkumníka, ani postavit au-pair do role hrdinky výchovného procesu, ačkoli připouštím, že v některých momentech interpretace výzkumu jsem byla konfrontována s vlastní předpojatostí. Zda se mi tedy podařilo kontextualizovat roli výzkumníka, au-pair, sebe v terénu výzkumu je již na posouzení čtenáře.

V následujících kapitolách se pokusím přiblížit výzkumný terén a zkoumaný vzorek. V rámci toho bude mým cílem zdůvodnit výběr tématu, objasnit použité techniky pro sběr výzkumných dat a v neposlední řadě stanovit výzkumnou otázku a cíl mé práce. Ráda bych také zdůraznila, že i přes souhlas rodičů užívat v práci jejich reálná jména, užívám v práci upravené pseudonymy – Marcus a Isabela, čímž chci své informanty chránit, navzdory jejich projevované důvěře, které si nesmírně vážím. Zároveň tím také usnadňuji čtenáři orientaci v textu, namísto častého opakování termínů matka a otec. Děti rodičů označuji vždy jako syna a dceru, k nimž v některých případech situačně přidávám charakterizující přídavné jméno (malý synek a velká dcerka). Tímto chci zachovat označení pro děti, které jsem využívala po celou dobu výzkumu ve svých *fieldnotes*, čímž jsem pouze demonstrovala „věkový“ rozdíl dvojčat. Svým způsobem neuvádím jména dětí také z principu toho, že cítím morální povinnost nadále tyto subjekty výchovy a moci chránit.

1.1 „Není au-pair bez hostitelské rodiny” – volba tématu a výběr terénu

Než jsem se rozhodla v rámci svého oboru realizovat samotný kvalitativní výzkum, nad fenoménem au-pair jsem přemítala z odlišných úhlů pohledu již dávno před tím. Ve svém okolí jsem občas zaslechla nebo i četla různé zkušenosti děvčat, která dělala au-pair, a to převážně ve Velké Británii či USA, jejichž primárním podnětem k vycestování, bylo vždy především studium anglického jazyka. Další, někdy trochu zastřené zkušenosti, bychom mohli označit za "vedlejší produkt" ve formě neformálního vzdělání, které si dívky během svého pobytu osvojují. Motivy dívek tedy spadají spíše do té osobní sféry a často jsou v jejich životech považovány za zlomové rozhodnutí nebo jinak řečeno za určitý druh přechodového rituálu. Z výše uvedeného také explicitně vychází specifický diskurz, ve kterém je třeba celkový fenomén

zkoumat, což samozřejmě nezahrnuje pouze svět au-pair, nýbrž také nepostradatelnou a pro mou práci stěžejní přítomnost participantů hostitelské rodiny. Právě ti byli od počátku mého zájmu tím velkým otazníkem a instituce hostitelské rodiny a její fungování se po čase staly alfou a omegou pro můj výzkum.

Touto volbou jsem také rozhodla o celkovém charakteru své práce a "sklouzla" k nejzákladnějšímu a také nejrozšířenějšímu typu kvalitativního výzkumu (ne výlučně), kterým je *případová studie*. Pokud zohledním své zaměření výzkumu, stala se hlavním zdrojem informantů hostitelská rodina, která pro mne již od počátku představovala tu nejvhodnější cestu ke sběru dat, a také potenciální možnost pro formulaci a následné zodpovězení výzkumné otázky. Poté, co jsem zvolila téma své práce a konkrétní formu výzkumu, zaměřila jsem se na odbornou literaturu týkající se fenoménu au-pair. I tento druh četby mne utvrdil v mém výzkumném záměru a směru, kterým jsem se rozhodla ubírat.

Mým cílem nebylo potvrzení již rozšířeného stereotypu mnohých au-pair o tom, jak jsou děti z hostitelských rodin rozmazlené a výchova v jejich rodině odlišná. Spíše tuto deskripci z pohledu au-pair dívek vnímám jako subjektivní kritiku, která z mého pohledu postrádá zcela zásadní a logické propojení souvislostí. S takovým typem generalizace ze strany au-pair, jsem se setkala, jak v odborné literatuře, tak v interakci s au-pair dívkami v praxi.

Z vlastní zkušenosti si dovoluji tvrdit, že mnohé pejorativní charakteristiky, které au-pair uvádějí vně hostitelskou rodinu, jsou často neopodstatněným typem kritiky, která pra-

mení z jejich sebeobrany či ohranění se vůči vlastnímu selhání v procesu tvorby společenských, v tomto případě pseudorodinných vztahů². Kladu si zde otázku, zda lze výpovědi některých či většiny au-pair považovat za přínosné a směřodonné. Konkrétně tvrzení, že jsou děti v hostitelských rodinách rozmazlené, implikuje otázku, jak a kým mohou být ve skutečnosti rozmazlovány, vzhledem k času, který rodiče se svými dětmi tráví.

Především tyto zkonstruované stereotypy, kterými je fenomén au-pair provázen, mne vedly k jeho bližšímu zkoumání, a to skrze vyjednávání o výchově těch, kteří by z mého pohledu měly být ohniskem zájmu ze strany au-pair, tak i rodičů, a tím jsou děti. Stejně tak jsem měla možnost porovnat během výzkumu otázku postavení au-pair s odbornou literaturou a výpověďmi svých kamarádek au-pair, se kterými jsem se na Mallorce poznala, i když tato vyprávění byla spíše sekundárním zdrojem výzkumných dat. S dívkami jsme totiž sdílely "pouze" status au-pair, který se ovšem lišil v přístupu každé z nás. Odlišný postoj, kulturní kapitál, motivy k vycestování, a především odlišná hostující rodina, byly jedním z hlavních faktorů, proč se au-pair dívky a jejich svět nestaly mým primárním zdrojem informací, a tím pádem ani středem mého zájmu.

Proniknutí do tajů výchovy a do pozadí společenských vztahů uvnitř jedné specifické rodiny bylo již od počátku předmětem mého výzkumu, a také proto mé vztahy s ostatními au-

² Pseudorodinné vztahy, pseudorodina – pojem pseudorodina ve své práci využívám jako termín vystihující specifický druh vazeb v konkrétní skupině lidí, který plní funkci právě v závislosti na vybraném druhu společnosti, v tomto případě je to instituce hostitelské rodiny, která zaměstnává au-pair. Vzájemně tak tyto členové vytvářejí pseudorodinné vztahy, které jsou podmíněny a ovlivňovány mnoha formálními podmínkami a měly by tak přispívat k udržování rovnosti mezi participanty neboli význam slova au-pair („na stejné úrovni“) přenést do praxe. Zde tyto vztahy nemají ani tak nahrazovat rodinné vztahy, jak je tomu v některých subkulturách (například vězeňská pseudorodina), nýbrž je na základě těchto pseudorodinných vztahů insituce au-pair oddělena od normálních forem zaměstnání.

pair vznikaly pouze a jenom na bázi přátelství, důvěry, sympatií, a ne primárně z nutnosti získat klíčové informanty a na jejich příbězích postavit výzkum. Téměř každodenní interakce s ostatními dívkami mi ovšem velice napomáhala k vymezení vlastní osoby ve vztahu k roli au-pair, mému postavení k hostující rodině a v neposlední řadě také přispívala k neustálé komparaci mého případu s těmi paralelními a zároveň natolik odlišnými příběhy ostatních au-pair a jejich hostujících rodin.

To, jakým způsobem bývá au-pair a její osoba vykreslována v mnoha publikacích, se často shoduje s obecným tvrzením, které staví tyto dívky do pozice nesvéprávných chudinek, které jsou často obětmi vykořisťování stran hostitelských rodin. Pouze na základě teoretického poznání jsem tedy odlétala za svou hostitelskou rodinou připravena čelit mnohým výzvám a stereotypům spojeným se zkoumaným fenoménem, které jsem následným osvojením sociální praxe měla možnost porovnat, potvrdit, zpochybnit či zcela vyvrátit. Načtená literatura mi tak pomohla k přípravě a lepší orientaci v terénu, a to jak v osobním, tak i akademickém měřítku.

1.2 „Případ jedné rodiny” – výběr výzkumného vzorku

V momentě, kdy jsem se rozhodla pro téma své diplomové práce, nestanovila jsem si zpočátku žádná kritéria pro výběr cílové skupiny či výzkumného vzorku. Stěžejním faktorem pro výběr hostitelské rodiny, byla má stálá přítomnost v zahraničí, které jsem chtěla využít a s rodinou se sejit. Počínaje prvními reakcemi na inzeráty na facebooku, konkrétně ve skupině "Aupairs in Palma de Mallorca – summer 2015", jsem ovšem při představách o dalším pobytu, začala své požadavky tiše specifikovat.

a) Chtěla jsem zůstat v hlavním městě Palma de Mallorca, protože jsem zde již bydlela a město tak znám, mám v Palmě přátele a také je centrem téměř všech kulturních akcí. V

rámci svého výzkumu jsem zkrátka nechtěla "ztrácet" čas poznáváním a zvykáním si na nové prostředí. Vycházejíc z předešlé zkušenosti jsem pocítila, že ani půlroční doba na Erasmu pro mě nepředstavovala dostačující čas pro to subjektivně vnímané poznání kulturního života, a také proto jsem v tomto městě chtěla strávit ještě nějaký čas, tentokrát však v jiné roli, roli au-pair. Má hostitelská rodina sama o sobě měla totiž představovat zbrusu nový terén poznání, a proto jsem si alespoň lokalitu ponechala jako předpokládaný faktor ulehčení mého vstupu do terénu. Zda naplnilo toto rozhodnutí můj záměr, je trochu diskutabilní, a pokud mohu alespoň naznačit, tak je spíše otázkou situační. Pominu-li hledisko geografické, jehož volba mi pomohla k orientaci ve známém prostředí, život na ostrově jsem již nevnímala stejně – vnímání prostoru, času a pojetí vlastní identity se mým terénem proměnilo v něco nového, jiného, nepoznaného.

b) Další kritérium, které hrálo roli v mém výběru, bylo uspořádání rodinných vztahů, tedy rodina měla být úplná, jelikož rovinu vztahů, jež jsem si vytyčila za cíl analyzovat, by měla splňovat mimo jiné také vztah manželský, tedy úroveň vztahu mezi manželi – otcem a matkou.

Díky tomuto "systematickému výběru" jsem tedy posléze našla vhodnou hostitelskou rodinu, se kterou jsem se zkontaktovala a domluvila si osobní schůzku, kterou bychom mohli nazvat i pracovním pohovorem. Nebudu tvrdit, že jsem nebyla nervózní, vždyť jsem se v té chvíli vlastně ucházela o práci au-pair a v této zkušenosti jsem také měla v plánu ukotvit svou závěrečnou práci. Ve sféře osobní i akademické jsem tedy stála před velkým rozhodnutím, jehož důsledky a možné životní změny jsem si v daném okamžiku ani zdaleka nepřipouštěla.

1.3 „Na poli domácím, pracovním a akademickém” – Použité metody a techniky ve výzkumu

V rámci procesu získávání výzkumných dat, jsem se rozhodla jít takzvaně cestou nejmenšího odporu, a proto jsem na základě metody zúčastněného pozorování zvolila techniku nestrukturovaných rozhovorů a také velmi přirozenou cestu k získání informací, za kterou považuji narativní metodu. Z pohledu antropologické praxe jsem tak zvolila *induktivní metodu*³, na základě které jsem v průběhu výzkumu formulovala výzkumnou otázku. Během každodenních situací a rozhovorů o dětech, chodu domácnosti a mém pocitu ze života v rodině, jsem průběžně směřovala svou práci jistým směrem a snažila se o rodině informovat z mého pohledu naprosto přirozeným způsobem.

Tento způsob sběru dat jsem zvolila strategicky či spíše pocitově s ohledem na osobní vazby, které mezi mnou a informanty v rodinném prostředí vznikaly. I přes skutečnost, že o mém působení věděli, tedy hlavně otec, který se o mou práci dokonce nadšeně zajímal, nechtěla jsem ani jemu nutně připomínat, že je jeho rodina nejen v mém osobním zájmu, nýbrž také předmětem mého studia. Jak se dozvěděli o mém výzkumu, bylo vlastně celkem náhodné a přirozené.

³ Induktivní metoda je myšlenkový postup postupující od nacházení dílčích a jedinečných empirických faktů v podobě etnografických dat, na jejichž základě je teprve konstruována výzkumná otázka. V procesu kvalitativního výzkumu, kde se se opakuje fáze pozorování, rozhovorů a kódování dochází často ke kombinaci s metodou deduktivní a také abduktivní, jež stejně tak využívám při snaze propojit kvalitativní a kvantitativní diskurz výzkumu (Šafařík, 2005, 137-139)

Hned druhého dne po přeletu, tedy 16. 4. 2017, se mě otec rodiny v autě ptal, co vlastně studuji a co je téma mé diplomové práce, načež jsem trochu překvapeně, ale bez váhání odpověděla, že rozhodnutím dělat au-pair, jsem také rozhodla o svém tématu výzkumu. V té chvíli byla tato myšlenka pro mě samotnou relativně čerstvá a cíl výzkumu nejistý. Otec považoval téma za zajímavé a jako téma rozhovoru jsme mou práci na delší dobu opustili.

Postupem času se do popředí dostávala otázka výchovy v rodině, a to natolik, že mé výzkumné prostředky se „proměnily“ spíše v každodenní (pro mě) opodstatněné rozhovory, jejichž ústředním tématem byla téměř výhradně výchova dětí. Z mého pohledu předpokládané a zcela fundamentální zapojení rodiny do výchovy dětí, se tak ze dne na den proměnilo v mé poslání a zároveň se stalo pilířem mého výzkumného zaměření. Z mého osobního přesvědčení se tak výchova a s ní spojená morální odpovědnost za výchovu dětí promítala do výkonu mého "povolání" au-pair, a stala se tak středobodem většiny rozhovorů s informanty a následně i tématem mé diplomové práce. Prováděný výzkum šel vlastně "ruku v ruce" s mým zájmem a postojem k výchově, tedy i prováděné „práci“. Tímto bylo téma výchovy či ohnisko problému řešeno a prolínáno ve sféře osobní, pracovní a také akademické. Jak tedy z výše zmíněného vyplývá, i přes jistou teoretickou přípravu, jsem až na základě vstupu do terénu a následné sociální interakci, začala formulovat svou výzkumnou otázku a cíl výzkumu. Samotný terén byl tedy tím, co mne dovedl k výzkumné otázce a zároveň poskytl prostor k jejímu zodpovězení.

Výzkumná otázka:

- *Jakou podobu může mít rodinná výchova v rodině s au-pair a jakým způsobem probíhá proces vyjednávání o procesu výchovy dětí v takto uspořádané rodině?*

Na základě provedeného výzkumu a stanovení výzkumné otázky, bylo cílem mé práce obsáhnout téma procesu vyjednávání o výchově ve specificky fungující instituci, za kterou považuji hostitelskou rodinu s au-pair. Termíny, se kterými v rámci tohoto fenoménu pracuji, jsou pojmy, jako je moc, autorita a (výchovná) strategie. Skrze koncept pojetí moci, jak jej chápe Michel Foucault, se pokusím teoreticky ukotvit svůj terénní výzkum, a na základě tohoto konceptu zmapovat projevy a rozložení moci v procesu výchovy dětí v instituci hostitelské rodiny. Na této úrovni bych také ráda analyzovala jistá specifika rodinných, pseudorodinných či obecně společenských vztahů v takto fungující rodině.

1.4 „Chcete mě?“ – Vstup a výstup z terénu v rámci přípravné a realizační fáze výzkumu

Jak jsem již zmínila v úvodu této práce, mé seznámení s hostitelskou rodinou proběhlo vlastně dosti netradičně. Běžně se nestává, že by se obě strany spatřily dříve, než si rodina poprvé vyzvedne dívku na letišti, a proto jsem v tomto ohledu byla již od počátku výjimkou. Zkrátka jsem upřednostnila osobní setkání, před skypováním, dokud k tomu byla příležitost před odletem z Erasmu. Z mého pohledu jsem navíc tuto možnost považovala spíše za logický a nutný krok k tomu, jak se vyhnout případným nedorozuměním, ke kterým, jak jsem se v literatuře dočetla, v mnoha případech dochází. Nemusí se jednat ani tolik o extrémní případy, které jsou v literatuře uváděny, jako je například překvapení z barvy pleti jednoho z „účastníků“ či náboženského života a s ním spojeného životního stylu, ale i pouhá otázka sympatií a komunikace někdy může rozhodnout o celkovém nastavení vztahu mezi au-pair slečnou a hostitelskou rodinou. Otázku prvního dojmu jsem tedy nenechala v ústraní a s rodiči či budoucími zaměstnavateli jsem se sešla v kavárně kousek od místa, kde jsem v době Erasmu zrovna bydlela.

Již na prvním setkání jsem hovořila pouze s otcem, a to anglicky. Dobrá znalost anglického jazyka byla podmínkou, z čehož jsem byla nejvíce nervózní, protože přece jen nejsem rodilou mluvčí a má znalost španělštiny byla spíše mou výhodou, jak se časem ukázalo. Otec zkraje představil sebe a vzápětí tiše sedící manželku Isabelu jako svou o tři roky starší ženu a matku (v té době) osmiletých dvojčat. Také mi sdělil, že jsou spolu již pětadvacet let. Isabela pouze přikyvovala, protože podle otce nemluví tak dobře anglicky.

I přesto, že španělsky jsem v té době již mluvila, nijak to neovlivnilo Isabelino mlčení a za celý pohovor jsme tak nenavázaly žádný verbální kontakt. Tatínek tedy pokračoval ve vyprávění, odkud oba pocházejí, a že celá jejich rodina žije na Mallorce, včetně obou jejich rodičů. Brzy byla pozornost obrácena na mou osobu a požadavky, které bych jako au-pair měla splňovat. Celý „pohovor“ byl velice konzervativní a otec mi často opakoval, že jsou „schedule“ rodina, a že všechno musí být tak, jak mají vždy v plánu. V rámci toho se prý snaží dětem život usnadnit a neměnit au-pair tak často, aby si děti nemusely stále zvykat na nové dívky. Běžně tedy přijímají slečny minimálně na jeden rok, a to ve vyzrálejším věku, což pro ně představuje věkovou hranici od dvaceti let do takových třiceti. I v tomto ohledu jsem tedy byla výjimkou, protože jsem přiletěla na pouhých pět měsíců vzhledem k plánovanému návratu do studia.

Dále mi také otec zdůraznil, že práce au-pair neznamena prázdniny u moře, ale obnáší to plné nasazení a velkou zodpovědnost. S tím vším jsem byla samozřejmě již předem smířena a zde jsem opět vyzdvihla svůj půlroční studijní pobyt jako výhodu pro obě strany. Rodiče jsem tedy uklidnila v mnoha ohledech tím, že Mallorcu již svým způsobem znám, mám zde přátele, španělsky se domluví a za mým rozhodnutím k návratu nestojí vidina užitých letních prázdnin tak, jak je zřejmě měli oni na mysli. Má jediná prosba, o kterou jsem rodiče

požádala, bylo jejich vyjádření o tom, zda mě na pozici au-pair chtějí, a to do doby, než z ostrova odletím. Svůj primární motiv provádět v zahraničí výzkum k diplomové práci jsem s nimi v rámci prvních setkání řešit nechtěla a zkrátka jsem si počkala na první vhodný moment, který mi nabídne tuto skutečnost jim sdělit, a to i přesto, že jsem o tématu a s tím spojeném terénu byla stoprocentně rozhodnuta již před setkáním. Jak jsem již uvedla, fenomén au-pair byl pro mě obecně výzvou, a to jak z osobního, tak následně i akademického hlediska. První schůzka tedy znamenala zcela prvotní navázání osobního kontaktu s mými informátory, kteří měli být zároveň i mými zaměstnavateli, a zanedlouho možná i "rodinou".

Druhé a také rozhodující setkání proběhlo den před mým odletem, kdy jsem byla pozvána k rodině na oběd. Tento den jsem spatřila velkou část rodiny, včetně babiček a dědečků, kteří brali děti na nějaký festival. To je ve Španělsku celkem běžná věc, Španělé často oslavují, a to ve velkém stylu. Spousta hudby, barev, převleků – hezky okázale a veřejně. S tím je také spojen obecně rozšířený stereotyp o Španělech, jako jednom z těch temperamentnějších národů. V porovnání s tímto stereotypem jsem vnímala mou hostitelskou rodinu spíše jako konzervativní, kde byly potlačovány emoce, což bylo postupně patrné v přístupu rodičů k dětem a jejich výchově.

Než společně rodina vyrazila, hrála jsem s dětmi chvíli různé karetní hry, které mi ony střídavě vysvětlovaly, a u čehož se stihly také pohádat, kdo z nich mi to vlastně vysvětlí. Jistých soupeřivých projevů a žárlivosti mezi sourozenci jsem si tedy stihla povšimnout hned u první interakce s nimi. Poté jsem dětem s jejich bývalou au-pair z Maďarska pomáhala dozdobit kostýmy a mohlo se vyrazit. Před naším rozloučením jsem ještě nejistá přistoupila k Marcusovi, abych zjistila, jak se o mém přijetí s manželkou rozhodli. Odpověděl, že dětem se moc líbím. Takto jsem tedy získala práci au-pair, seznámila se s terénem výzkumu a za necelé dva

měsíce letěla zpět, abych se naplno vžila do role výzkumníka a au-pair v jedné osobě, případně čelila ještě dalším pozicím, o kterých jsem v daný moment neměla zdání, ale s nimiž jsem byla v průběhu výzkumu konfrontována.

1.5 „Práce na plný úvazek aneb nic není zadarmo” – Celkový průběh výzkumu a úskalí ho provázející

Když jsem se rozhodovala, jakou dobu bych ráda výzkumu obětovala, respektive odhadovala čas, jaký bude vyžadován pro získání výzkumného materiálu, vlastně jsem neměla nejmenší tušení, na jakou dobu odjet. Časové rozmezí, ve kterém au-pair vykonávají svou funkci, se opravdu velice liší a můžeme se tak setkat s dobou od jednoho měsíce až po čas, kdy dívky stráví s rodinami více než rok, což se samozřejmě liší případ od případu. Jak jsem zmínila v kapitolách výše, má rodina vyžadovala pobyt dívky vždy alespoň na rok, takže toto kritérium jsem nesplnila. Do role au-pair jsem se oficiálně "upsala" 15. dubna 2017, kdy jsem o velikonočních prázdninách přiletěla na ostrov Mallorca. Na letišti mne čekal pouze Marcus s dcerou, což nyní hodnotím jako zcela prvotní náznak problematičtějšího navázání vztahu, jak se synem, tak s matkou. V té chvíli jsem ještě neměla ani nejmenší tušení o tom, jaký vývoj bude mít můj osobní vztah s každým členem rodiny a do jaké míry mohou tyto pseudorodinné vztahy obecně zasáhnout do života všech participujících členů.

Navzájem jsme se tak s mou hostitelskou rodinou stali součástí našich životů a po dobu mého pobytu jsme společně sdíleli jednu domácnost. Svou činností jsem tedy zasahovala do soukromé sféry konkrétních lidí, což bylo z osobního, a především etického hlediska někdy velice náročné. Jako člen rodiny jsem čelila mnohým intimnostem, citlivým tématům a emočně vypjatým situacím – zkrátka rodinný život v přítomnosti au-pair. Vzhledem k charak-

teru výzkumného prostředí jsem se proto rozhodla některé výpovědi svých informantů neuvádět doslovně a emotivně zabarvené textové zprávy obdržené od rodiny po ukončení výzkumu, jsem nepřepisovala za účelem ochrany ostatních členů au-pair programu.

„V rámci procesů přípravy, formulace a realizace výzkumu, musí být antropologové otevření ohledně svých výzkumných záměrů, potenciálních dopadů a důsledků této činnosti, zdrojů podpory výzkumu (sponzorů, kolegů, subjektů výzkumu) a všech ostatních relevantních stran, které mohou být výzkumem ovlivněny. Výzkumníci jsou vázáni povinností zužitkovat a šířit výsledky své práce náležitým způsobem a dbát přitom na morální hodnoty a etické principy.“ (výtažek z etického kodexu AAA)

Celkový čas, který jsem plánovala výzkumu věnovat, byl dán přerušáním mého studia a následným návratem do nového studijního roku. Konec výzkumu byl tedy v mém případě určen již od počátku a tuto skutečnost jsem rodině sdělila hned v první moment. Na příletu a začátku mých povinností jsme se domluvili společně, aby to vyhovovalo oběma stranám a vystřídala jsem bývalou au-pair, která měla končit. Toto kritérium a její odlet tak rozhodl o mém nástupu na pozici au-pair. Výzkum tedy trval necelých 5 měsících od 15. dubna do 12. září 2017, kdy jsem opustila terén výzkumu, opominu-li následný čas na mé práci a kontakt s rodinou, který trvá do dnešní chvíle.

Díky přetrvávajícímu, i když nepravidelnému kontaktu s rodinou a stále práci s výzkumnými daty a vzpomínkami, jsem tedy terén výzkumu zcela neopustila. Avšak díky odstupu času mám možnost nad výzkumem a jeho průběhem přemýšlet, což považuji za jeden z nejpodstatnějších faktorů formující celou práci. Jiným stylem by asi byla psána má práce záhy po příletu, kdy jsem byla plná emocí a čerstvého zážitku, nad kterým jsem měla teprve po pří-

letu domů větší prostor přemýšlet. Díky odstupu času, který jsem mimo jiné věnovala pročítání svých terénních poznámek, jsem tak doufám přispěla k větší perspektivě a kvalitě mé diplomové práce.

2 "SCHEDULE" RODINA – ETNOGRAFIE (RODINNÝCH) VZTAHŮ A VÝCHOVNÝCH STRATEGIÍ

V následující podkapitole bude mým úkolem co nejlépe vystihnout profily těch, kteří byli mými informanty a mou náhradní rodinou, přičemž se pokusím popsat jejich pozice v rodině a přiblížit postoje k výchově každého jejího člena. V tomto případě etnografie zobrazuje paralelní život au-pair, která na okamžik žije život druhých, ačkoli při tom nezastiňuje ten svůj. Osobnost a život au-pair je tedy důležitou součástí života hostitelské rodiny a také etnografie, která je podstatou porozumění souvislostí v kontextu takto uspořádané rodiny.

Jelikož jsem tedy i já v rodině zastávala určitou roli a vnímala okolní dění svým úhlem pohledu, kapitolu o etnografii vztahů jsem započala právě pozicí au-pair (sebe) v rodině. Etnografický popis nyní konstruuji s odstupem času pomocí svých *fieldnotes*, vzpomínek a zážitků z terénu, které jsou neodmyslitelně propleteny emocemi. V době, kdy jsem fyzicky působila v terénu, mi terénní poznámky pomáhaly k uvolnění těchto emocí a můj terénní deník se často stával únikem od nepochopené reality. V této chvíli mám díky zmíněnému času a prostoru možnost nahlédnout na problematiku s jistým nadhledem a nečelím již bytostně emočnímu vypětí, které nejvíce ovlivnilo průběh všech interview, a tím také výzkumný charakter zkoumaných dat.

2.1 „Povinnost zvyknout si?“ - Místo aupair v rodině

Termín au-pair bych na základě svého pocitu z vlastní zkušenosti vysvětlila asi nejvýstižněji jako „přechodnou pomocnou sílu v rodině“. Toto mé tvrzení vychází převážně z přístupu hostitelské rodiny k mojí osobě a posléze i z rozhovorů, které jsem vedla s dospělými členy rodiny. V případě mé hostitelské rodiny - mít děti, také znamenalo - mít au-pair, a to již od útlého věku dětí (tj. jejich prvního roku života). Na toto téma jsem hovořila s Marcusem a Isabelinou matkou, babičkou dětí, když jsem zjišťovala, kdo nejvíce v rodině stál za rozhodnutím mít au-pair. Již první týden mé „práce“ mi Marcus vyprávěl hodně o tom, jak dlouho se o děti se ženou snažili, a že porod pro manželku vzápětí představoval život ohrožující boj, který málem nepřežila. I z tohoto důvodu bylo rozhodnutí mít au-pair prý na místě, aby s dvojčaty pomohla. Komplikovaný porod Isabely a následná pomoc s dvojčaty v domácnosti, byly tedy hlavním důvodem, proč rodina začala využívat služeb au-pair.

Otec dětí však toto rozhodnutí připisoval převážně sobě a mít doma au-pair považoval za nejlepší způsob, jak dětem mimo kulturní vzdělání neformálním a dostupným způsobem zprostředkovat možnost dobré znalosti anglického a později německého jazyka, jelikož on sám mluvil plyně čtyřmi jazyky, a to stejné chtěl poskytnout svým dětem. Domácnost, kde jsem vykonávala roli au-pair, by se tak dala označit za trilingvní, kde se hovořilo katalánsky, španělsky a převážně (povinně) anglicky. Otec označil jejich plán do budoucna za trochu speciální, když jsem se ho dotazovala na celkovou dobu zapojení v tomto programu. *„No, u nás je to trochu odlišné, protože až budou děti v angličtině na úrovni rodilého mluvčího, rád bych začal program s německy mluvícími au-pair.“* V tomto ohledu měl tedy otec o povaze dospívání svých dětí v rodině svou představu a z jeho pohledu byla au-pair zaměstnána především pro každodenní interakci s dětmi, a to prozatím v anglickém jazyce.

Svou znalost španělštiny jsem tak využívala především k orientaci v novém prostředí, v konverzaci s prarodiči a také s Isabelou, se kterou jsem se tak měla větší možnost sblížit, což jsem považovala za důležitou součást v procesu pseudorodinné koexistence. Především jsem ale své jazykové dovednosti proměnila v cenný symbolický kapitál, který mi v mnoha případech pomáhal k lepší orientaci v terénu a v porozumění rodinnému kontextu. Tento druh symbolického kapitálu jsem se dále v praxi snažila proměnit v moc či nástroj moci k získání respektu a uznání v rámci společenských vztahů, a zejména pak v procesu výchovy dětí, jenž je ústředním tématem této práce a byl ohniskem mého zájmu po celou dobu mé přítomnosti v terénu.

Opomenuli-li společný jazyk (angličtinu) v interakci s dětmi, v překladu do mé řeči zde interakce s dětmi znamenala postarat se, zabavit a jak jsem pochopila v začátcích, neřešit zbytečně chování dětí, protože to je podle rodičů normální a oni jsou na něj již zvyklí. Otec dětí označil jejich sourozenecký vztah spojením pojmů *"love and hate"*, a dodal, že je to někdy poněkud extrémní, ale prý si časem zvyknu jako celá rodina. V daný moment jsem sama sobě kladla otázku, zda chci být v tomto ohledu jako zbytek rodiny nebo lépe řečeno, zda jsem vůbec schopna takto k dětem přistupovat, a tedy zvyknout si na podmínky jejich chování.

Po prvním setkání s rodiči a jejich představení jsem netušila, že do rozvrhu rodiny patří i takové zvyky a tradice, jako je určitá forma přehlížení vlastních dětí nebo spíše vyhýbání se odpovědnosti za jejich jednání, a to tím, že zde byla vytvořena určitá „norma“, od níž se chod domácnosti odvíjel. V tomto ohledu lze tak mé zaujetí a postupné začleňování do výchovy považovat na jedné straně za vzdor proti rodinným zásadám, protože „*děti jsou na to zvyklé*“, a na druhé straně jsem z mého pohledu projevovala rodině laskavost svým přirozeným postojem k dětem a zájmem o jejich výchovu.

Na rozhodnutí rodiny mít au-pair se tedy podílelo více faktorů. Podstatnější je však skutečnost, že od doby, kdy byl dětem jeden rok, je už jejich život v rukou au-pair dívek z různých zemí a soudě z prožitého půl roku, podílelo se toto rozhodnutí na vývoji vztahu dětí, jak s rodiči, tak i prarodiči. Toto cílené rozhodnutí dokládá i výpověď Isabely, se kterou jsem o tomto nastavení vztahů mluvila. Vyprávěla jsem ji, jak jsem jako dítě trávila celé letní prázdniny u babičky a dědy na vesnici a s nimi každý den pracovala na zahradě nebo s nimi každý večer hrála karty. Zpětně si uvědomuji, že nepřítomnost otce v domácnosti mé vlastní rodiny do jisté míry nahradili rodiče mé matky, kteří nám v životě hodně pomáhali, a proto připouštím možnost blízkého vztahu s prarodiči vzniklého na základě životní situace a rodinného uspořádání.

Když za mnou měla v ten čas přiletět má sestra na návštěvu, divila se Isabela, že má sestra nechává mého synovce naší matce týden na hlídání a řekla mi, že ona na to má jiný pohled: *„Děti jsou maminky a tatínka. Já jsem takhle dlouho děti nikdy u rodičů nenechala. Moji rodiče jsou ještě mladí a chci, aby si užívali život.“*

Každý máme rozdílný pohled na výchovu dětí a jejich trávení volného času a prázdnin. Osobně jsem tedy přítomnost au-pair ze strany rodičů považovala za určitou taktickou formu jednání, jak udržet generační odstup nebo lépe řečeno zcela oddělené domácnosti a výchovu dětí tak omezit pouze na nukleární rodinu. Jedno z možných vysvětlení je tedy to, že au-pair jako specificky působící nástroj přirozeně ovlivňuje přiřazení ostatních rolí v rodině, což implicitně vede k vyřazení některých jejich členů na dobu nejistou „ze hry“. Je vlastně také určitým regulátorem vztahů. Mnohé v rodině lze totiž odvoláním na au-pair vysvětlit, omluvit, vyřešit či ospravedlnit, a to ať za její přítomnosti či v její nepřítomnosti. Jinými slovy se tedy rodiče rozhodli vychovávat děti zvoleným způsobem. Ačkoli na ně ale nemají vyhrazen dostatek času, v praxi je vybraný způsob výchovy realizován jimi vybranou au-pair. V tomto

případě tedy rodinná výchova zahrnuje také proces pseudorodinné výchovy, ve kterém otec a matka představují reprezentativní a svrchovanou složku, která určuje směr a pravidla výchovy nebo si to alespoň myslí.

Každý z rodičů má vlastní představy o tom, jak děti vychovávat, stejně tak, jako má v sobě určitý výchovný obraz samotná au-pair. Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že kromě "schedule" povahy, jak mi byla rodina představena, mi nebylo o postoji k výchově sděleno či prozrazeno zhora nic. Mimo pravidla a zvyky, které jsou v rodině zavedeny, jsem se nedozvěděla, jakým způsobem rodiče děti vychovávají a proč, což si uvědomuji více s odstupem času a po opětovném nahlédnutí do odborné literatury. Búriková a Miller (2010) citují odkazy různých au-pair agentur, které na svých stránkách uvádějí doporučení k úspěšné interakci stran hostitelských rodin a au-pair. Tyto agentury například nabádají rodiny, aby nepodcenily kulturní rozdíly au-pair dívek a nelitovaly čas při jejich zasvěcení do povinností a nového života. *„Tento postup je nezbytný, zejména pokud jde o péči o děti. Každý vychovává své děti trochu jinak, a vy si budete chtít být jisti, že si je au-pair vědoma vašich přání a standardů ve všech činnostech, které se vztahují k dětem.“* (Búriková a Miller, 2010: 104)

Postoje a názory rodičů na výchovu jsem tedy začala odkrývat až díky rozhovorům, pozorováním různých situací a sbližováním se členy rodiny, včetně těch dětských členů, se kterými jsem trávila nejvíce času, a kteří mi také často byli odpověďmi na mnohá „proč“. Rodiče si tedy au-pair volí jako prostředníka svých výchovných či spíše řídicích strategií, což se ale může v samotném procesu výchovy dostávat do střetu s osobností au-pair a jejím postojem k programu. Míra zapojení do procesu výchovy a vůbec projev zájmu o výchovu samotnou stojí svým způsobem právě na postoji, který volí sama au-pair.

2.1.1 „I já mám vlastní přístup” – Když se au-pair snaží prosadit

Vycházejíc z konkrétního případu mé hostitelské rodiny, vnímám výchovu jako velice specifický fenomén, kterým je celý au-pair program provázen, i za předpokladu, že zapojení au-pair do výchovy dětí není nikde explicitně vysloveno nebo snad zahrnuto do jejich povinností. A priori se tak nepředpokládá, že dívka bude do procesu výchovy dětí v nějaké větší míře zainteresována, a to i přes to, že většinu času děti tráví právě s ní, pokud nejsou zrovna pod dohledem školní instituce. Au-pair má fungovat podle daného rodinného řádu, dodržovat pravidla a dělat zkrátka to, co se po ní vyžaduje. Pokud však cítí, jako tomu bylo v mém případě, že její role obnáší mnohem větší morální odpovědnost, v tomto momentě se začíná angažovat nad svůj rámec povinností.

Postupem času jsem tak začala proces výchovy dětí považovat za stěžejní poslání a každodenní harmonogram za pouhý časový rámec, který byl dán školním obdobím a představami rodičů o tom, jak mají děti trávit volný čas – s au-pair. Takto jsem se tedy pohybovala v časově a prostorově ohraničeném území, kde jsem zodpovídala za celkový průběh interakce s dětmi a jejich vedení, dohled či výchovu, jsem považovala za neoddělitelnou součást sebe i mé práce.

Na základě povinností, které jsem v rodině měla plnit mimo péče o děti (například praní prádla a uklízení bytu), jsem se cítila jako člen rodiny. Domácí aktivity a podílení se na chodu domácnosti jsem vnímala jako určitý symbol či projev začlenění au-pair do rodiny, a to i přes vědomost o zneužívání přítomnosti au-pair hostitelskými rodinami, jak uvádí odborná literatura na základě výpovědí samotných au-pair. Podle některých au-pair, které si své prádlo praly zvlášť a v rodině nemusely uklízet, jsem brala málo peněz za prováděnou práci a měla jsem podle nich také málo volného času. Co se ovšem dosažené úrovně společenských (pseudorodinných) vztahů týče, byly naše zkušenosti nesrovnatelné. Jedna z au-pair a má

přítečkyňe z Kanady se například jednoho dne podivovala nad mým pevným vztahem s dětmi po třech týdnech au-pairingu, což mi kromě dobrého pocitu dodalo také sebedůvěru a sebejistotu v mém přístupu k dětem.

Pokud jsem snad někdy za svůj pobyt čelila nálepce služka či uklízečka, bylo to na základě reakce malého synka na mou prosbu o pomoc s nějakou lehkou domácí prací, o kterou jsem ho žádala. Chtěla jsem tak děti pouze zapojit do domácích prací, předat jim trochu zodpovědnosti a důležitosti, a také vyplnit pár minut našich společných prázdninových dnů. Po jeho reakci však bylo naprosto zřejmé, že nic takového po něm běžně vyžadováno není, a proto mne hned povýšeným arogantním a klidným tónem usadil slovy: „*Tohle není moje práce.*“ Z čehož jasně vyplynulo, co je zde má funkce, za co mě doma má nebo lépe řečeno, co pro něj au-pair představuje. Bylo to vlastně poprvé a naposledy, kdy mi takto odvětil, protože s takovým chováním trochu narazil. Za jeho „pomoc“ jsem mu moc poděkovala a řekla, že si ráda udělám vše sama. Po chvíli sám od sebe přišel se slovy, s čím mi může pomoci.

Zpětně si tak uvědomuji kouzlo interpretace a sílu slov nebo spíše jejich vyřčení. I přesto, že mi mé domácí povinnosti nebyly cizí a jejich plnění mě bavilo, aniž bych je považovala za práci, malý synek mi připomněl, kde je mé místo. Má dosavadní pozice a veškeré snahy o dosažení rovnocenného vztahu se členy rodiny byly tak z mého pohledu degradovány na pouhou pracovní sílu. Avšak i přes osobní pocity jsem mohla jen těžko vyvracet synovi jeho reakci, když byl několikrát svědkem, jak mi jeho otec předává týdenní výdělek, což mi bylo pokaždé stejně nepříjemné. Syn tak zkrátka interpretoval společenské souvislosti tak, jak je vidí za dveřmi domova, a kdo ví, jak mu byly takové situace rodiči vysvětlovány, pokud vůbec, ale touto tematikou se zabývám v následujících kapitolách v přístupu k výchově Marcuse a Isabely.

Ať už jsem byla jako au-pair v domácnosti považována za uklízečku, starší sestru či kamarádku, zároveň jsem si uchovávala status studentky, roli výzkumnice a při tom jsem neopustila pojetí vlastní identity, které je nezbytnou samozřejmostí ve vztahu zkoumajícího a zkoumaného. „*Být au-pair nikdy neznamena identitu – je to vždycky období uprostřed ostatního života.*“ (Búriková a Miller, 2010: 216) Na vybraný čas jsem měla jedinečnou a možná již neopakovatelnou možnost okusit život v jiné rodině, poznat jinou kulturu, osvojit si jazyk a stát se součástí vzpomínek lidí, vůči kterým jsem se po celou dobu výzkumu vymezovala. Tímto bych se tedy ráda ohradila k výše zmíněné citaci Búrikové a namítla bych, že identita au-pair, nejen že je součástí její role, ale podstatný je i proces ztotožnění se s touto rolí, přičemž je právě konstruována identita au-pair. Skutečnost spojenou s pojetím identity au-pair dokládají i mnohé práce na toto téma, které přímo řeší pojetí role, statusu a identity, se kterými je au-pair v praxi konfrontována.

Rozhodnutím provádět v rámci au-pair programu výzkum jsem se také zasloužila o časté navracení do terénu v rámci vzpomínek, a to z mého pohledu častěji, než bych činila nebyť v pozici výzkumníka. Dalo by se tak hypoteticky tvrdit, že jednou zkoumaný a žitý terén v rovině teoretické a myšlenkové již jako výzkumník nikdy neopustíte. Od mého odjezdu rodina vystřídalala během tří měsíců další tři nové au-pair z mnoha neuspokojujících důvodů, které zde z etických důvodů a dosažené úrovně osobních vztahů s některými informanty nemíním uvádět.

Se záměrem najít vhodnou osobu na pozici au-pair jsou tak neodmyslitelně spjaty nároky na její osobnost. Příklad demonstrováný na mém postoji může být dokladem, že pokud v tomto ohledu rodiče dětí dosáhnou svého cíle a au-pair splní jejich nároky, jsou svým způsobem ochotni, aby jimi vybraná dívka šla příkladem také v otázce výchovy jejich dětí nebo měla při nejmenším rodiči posvěcenou pravomoc v prosazení vlastních výchovných strategií.

Můj akademický záměr se tedy na výzkumné úrovni prolínal s úkolem, který jsem si jako au-pair stanovila a jako člověk se ho snažila plnit.

Taktika nebo spíše forma výchovy, kterou jsem volila v interakci s dětmi, byla cílena především k získání empatie a snažila jsem se být dětem vzorem slušného chování. V praxi jsem tedy děti žádala o prosbu či pomoc vyslovením kouzelného slova prosím a vždy jsem jim připomínala, že i já pro ně dělám vše, o co mě poprosí. Nikdy jsem neříkala, udělej tohle a pak si budeš moci hrát na tabletu. Ani pokud mi pomůžeš, tak dostaneš zmrzlinu, kterou ti maminka stejně dá, až přijde z práce, nehledě na to, zda si ji zasloužíš. Hovořila jsem s dětmi jako s osmiletými, stejně tak, jak chytře mluvily ony se mnou. Oba jsou velice inteligentní a také citlivé bytosti, se kterými jsem odmítala obchodovat stylem, který mi Marcus i Isabela doporučovali. Já měla na děti čas a také prostor k tomu, abych je denně prováděla novými situacemi, na které jsem je učila reagovat. Vždy jsem dětem připomínala, že bezchybnost není to, co od nich očekávám, protože v životě chybují každý, ale důležité je přijmout za své činy odpovědnost a umět se omluvit.

Skrze postoj, který jsem zaujala k jejich jednání, jsem se snažila volit z mého pohledu adekvátní reakce, abych v dětech vzbudila zamyšlení se nad pocity a city také jiných lidí, než jsou ony samy. Strastiplná a vyčerpávající cesta k získání empatie a jejich spravedlivého jednání, se tedy stala naší každodenní zábavou a zasloužila se o pevný základ mého vztahu s dětmi. První zlomový moment nastal ve chvíli, kterou popisuji ve svých *fieldnotes* z 9. 5. 2017 – Všimla jsem si, že děti už se nebrání navzájem mezi sebou a nepaktují se proti mně, jako tomu bylo v prvních dvou či třech týdnech, nýbrž se přede mnou snaží vypadat jeden lépe než druhý a zavděčit se mi svými snahami. Můj postoj k dětem a podpora rodičů tedy začala mít smysl a já jsem jim začala navzájem dávat za příklad jejich vlastní chování.

Získání empatie, kterou děti (především malý synek) často ve svém jednání postrádaly, bylo sice tatínkovým přáním, ale úkolem pro mě, vzhledem k postoji, který jsem k výchově zaujala jako au-pair já. Dokonce se v našem rozhovoru vyslovil takto: „*Doufám, že s tebou moje děti získají empatii.*” Tato prohlášení jsem nepřijímala kladně a spíše jsem ho vnímala jako jeho zbožné přání, v jehož splnění nevěří

25. 5. 2017 jsem vedla s otcem večerní rozhovor o synovi a jeho vulgárním vyjadřování pokaždé, když je naštvaný na sestru nebo na mě, a také jsem otcí naznačila, že vlastně nevím, do jaké míry se mám ve výchově dětí angažovat. Načež mi otec sdělil, že to, co dělám, je naprosto správně, váží si toho a děkoval mi, že mi chování dětí není jedno. Marcusova iniciativa ve výchově dětí a také respekt mého postoje k výchově tak především stály za mou identifikací s výchovnou rolí. Jak jsem ale následně uslyšela z chodby, trestem za zmíněné chování měl být týden či víkend bez hry na tabletu, což jsem považovala (jako vždy) za téměř neúčinný či přímo zbytečný krok, pro který jsem neměla pochopení.

Postupem času jsem začala ve výchově dětí získávat větší pravomoc a měla jsem možnost prosadit si alespoň minimální výchovné strategie. Při interakci s dětmi jsem si získala plnou důvěru rodičů a podle Marcuse jsem tak měla přední slovo v tom, co si děti zaslouží a co ne. Díky mé každodenní reflexi totiž věděl, že k výchově dětí přistupuji zodpovědně a myslím to s nimi vždy dobře. Přesvědčil také Isabelu, že musíme táhnout za stejný provaz a jako rodiče by mě měli podporovat. Věci a chování přijímané okolím, které do té doby děti považovaly za automatické, jsem já proměnila v něco, co si musely zasloužit a nad čím jsem je tak donutila přemýšlet. Například sladkosti pro děti po každém obědě, které mi matka Isabela představila jako něco, na co jsou děti zvyklé bez ohledu na jejich chování, jsem využila jako nástroj k prosazení vlastních výchovných taktik. Tento krok tak považuji za jednu z prvních změn, za kterými jsem jako au-pair v chodu domácnosti stála. Děti tak sladkosti po jídle ne-

dostaly, pokud jsem já usoudila, že si to nezaslouží. Zhruba po měsíci a půl jsem se za podpory rodičů téměř identifikovala s rolí au-pair, stabilizovala vztah s dětmi, který byl v začátcích náročný a potvrzením mi byly také ostatní au-pair, podle nichž mám „doma“ ve srovnání s nimi velké uznání.

Po celou dobu výzkumu jsem však přemýšlela nad vlastní pozicí v rodině a nad tím, co vlastně dělám. Přemítání nad vlastním dětstvím v přístupu k dětem a taktikám v jejich výchově mi zaplňovaly myšlenky každý den. Vlastní zapojení do procesu výchovy mne zcela pohltilo a můj osobní cíl tak v mnoha chvílích převládal nad náplní au-pair a mým akademickým záměrem. Často se ve fieldnotes zabývám otázkou, jak mé naladění a tón hlasu ovlivňoval můj vztah s dětmi, a jak intenzivně na mé jednání reagovaly. Snažila jsem se ve vztahu s dětmi být nad věcí a stále o krok vpřed, avšak mé osobní rozpoložení a pochyby nad vlastním jednáním mne častokrát dostihly.

Zpočátku jsem neposlušnost dětí a jejich vzdorovité jednání vůči mně považovala spíše za vlastní selhání či případnou reakci na mou únavu, takže jsem veškeré reakce dětí objasňovala podstatou vlastního jednání. Tento myšlenkový postup se postupem času proměnil v tiché obviňování rodičů, které jsem se v několika případech rozhodla s rodiči sdílet, a tím tak ulevit pocitu odpovědnosti za jednání dětí, který jsem měla. Často jsem se také konejšila větou: „*Nejsou to moje děti, které by byly mojí vizitkou nebo za jejichž chování bych se styděla.*“ Uvědomovala jsem si, jak lze mé jednání považovat za dětinské, a jak možná nezvládám konfrontaci s tím, že přestávám mít na synovo jednání energii a trpělivost. I přesto jsem však jednala v zájmu chvilkového uspokojení. Příklad takové reflexe vlastního jednání uvedu na situaci, kdy malý syn nastražil na svou matku přijíždějící z práce lest s izolepou. Několika pásky izolepy přelepil vchod u dveří, které otevřel. I přes mé napomenutí, že je to nebezpečné, synek tuto nástrahu neoddělal. Já jsem tedy dveře zavřela, zamkla a klíč schovala. Když matka

přijela z práce domů, křičel na mě: „*Kdo ty dveře zamknul? Otevři je!*“ Jelikož mě syn opět celý den neposlouchal a dělal si, co sám chtěl, dveře jsem tedy odemkla, abych demonstrovala, že mě syn neposlouchá a Isabela si tak jeho chování taky někdy „užila“. Matka tedy zakopla a s plnýma rukama upadla na obličej. Malý strávil další tři hodiny zavřený v pokoji. Já si svůj krok vyčítala po celý zbytek dne, i ten následující, kdy byl syn ještě více nezvladatelný.

Stále více byl tedy můj zájem o výchovu vytlačován mým pocitem sebelítosti, samoty a potřeby uznání mé činnosti a mého přístupu. Mé osobní pocity tak začaly převládat v procesu mého rozhodování, a to se také projevovalo v mém vztahu k dětem. Ke konci pobytu u mne převládaly emotivní reakce a zpětně si uvědomuji, že jsem jednala na úkor ostatních členů rodiny pouze se záměrem uspokojení vlastních potřeb a ukojení pocitů. Právě tato sebereflexe z mého pohledu dokládá skutečnost spolupráce mne a rodičů, která probíhala v procesu vyjednávání o výchově dětí a potvrzuje tak sdílenou odpovědnost, kterou jsme ve vztahu k dětem pociťovali.

2.2 „Místo matky otec” – role otce v rodině

Marcus je dvaadvacetiletý vysoce vzdělaný otec devítiletých dvojčat, který většinu času tráví v zaměstnání. Pracuje jako bankovní manažer, a jak předem upozornil při našem prvním setkání, z práce chodil opravdu každý den kolem osmé až deváté hodiny večer. Když jsem se ho jednoho dne dotazovala na jeho otce, tvrdil, že má stavební firmu a vlastně celé jeho dětství téměř nebyl doma a on byl tak stále jen s matkou a bratry. Marcus tedy vyrostl bez otce stejně tak, jako dnes děti postrádají jeho. Se svými dvěma bratry má velice hezký a vřelý vztah, a co se rodičů týče, s nimi si prý nemá co říct, protože ho nebaví, bavit se celé odpoledne jenom o jídle. Jeho matka je jeho slovy neskutečně hodná ženská, ale v poslední době trpí depresemi a začala být zkrátka mrzutá.

I přes skutečnost, že téměř celé dny trávil otec řízením banky a svých podřízených, měl vždy dostatek energie a vyhrazený čas, abychom rozebrali, jaký jsem já měla den s jeho dětmi. Nebylo večera, kdy by přišel z práce a na své děti se nezeptal nebo nechtěl slyšet, jaký jsem měla společně s dětmi den. Se stejným entusiasmem si vždy vyslechl chválu, stejně jako mé nářky a vždy mělo naše povídání nějaký výstup.

S ohledem na vztah a interakci mne jako au-pair s otcem, lze mou situaci v rámci zkoumaného fenoménu považovat také za výjimečnost. Výskyt takové míry zapojení otce v chodu domácnosti a vůbec jeho iniciativa v rámci výchovy dětí je nehledě na mou vlastní zkušenost také literaturou popisována jako vzácnost. (Búriková a Miller, 2010: 170) Lze tedy říci, že veškerá jednání o výchově dětí, jejich chování a vztahu, který mají ke mně, jsem řešila pouze s otcem, a k tomu začalo docházet přibližně po dvou či třech týdnech mého působení v rodině, kdy jsem s otcem vedla rozhovor na téma výchovy v rodině a případné zainteresování au-pair, tedy mne, do tohoto procesu.

Pokud mám nyní možnost vyjádřit vlastnosti, kterých jsem si u otce stihla povšimnout, určitě mezi ně patří zodpovědnost a cílevědomost, které jsou na pomezí perfekcionalismu, s čímž je také spojen jeho postoj k práci, který z mého pohledu již hraničí s workoholismem. Když už doma otec byl, často byl plný nervozity a již přemýšlel nad následujícím dnem v práci. Také v jeho přístupu k dětem jsem občas spatřovala rysy manažerské výchovy, a proto jsem jeho výchovné strategie považovala spíše za profesní schopnosti, které uplatňuje k motivaci svých podřízených v bance. Tuto skutečnost dokládám skrze rodinné situace, u kterých jsem měla možnost být, a ve kterých jsem zcela nesouhlasila se zvolenou taktikou výchovy. Otcovy manažerské způsoby ve vedení domácnosti a jeho taktiky ve výchově jsou obsaženy i v terminologii, jež běžně užíval v neformálních rozhovorech se mnou. Termíny jako program, plán, režim či řád, užíval Marcus ve spojení s výchovou dětí velice často.

2.2.1 Marcus otcem

Jak již vyplynulo z výše zmíněné charakteristiky, Marcus byl i přes svou častou nepřítomnost velkým iniciátorem ve výchově svých dětí, a zároveň prostředníkem ve vyjednávání o výchově dětí, mezi mnou, Isabelou a dětmi. O své ženě vždy tvrdil, že je moc mírná a také nedůsledná, což jsem mu při rozhovoru odkývala, protože vím, jak odlišně vypadala domácnost s dětmi za přítomnosti otce nebo jen matky. Především tedy postoj k výchově, který zaujala Isabela, mohl implicitně přispět k přijetí role otce, jako toho přísnějšího a zlého, jelikož podle Marcuse někdo z nich takový být musí. Výchovné role si tedy rodiče rozdělili převážně podle toho, jak korespondovaly s jejich výchovnými strategiemi a cílevědomostí, jak ve sféře veřejné, tak soukromé. I přes Marcusův zájem o rodinné příslušníky, včetně mě jako au-pair a také jeho spolehlivé a empatické zacházení se všemi členy rodiny, ve výchově otec razil teorii, kterou nazýval: „*Nikdy před dětmi neprojevuji své pravé emoce ve vztahu k nim.*” Jestli dám podle něho synovi najevo, že ho za jeho chování nemám ráda a on to ucítí, bude to špatné. Na to jsem v rozhovoru otci odvětila, že jsem jenom člověk a stejně tak, jako dávám najevo lásku k dětem, musí také pocítit, pokud cítím něco jiného a proč.

Osobnost a život každého člena rodiny se ve velkém měřítku promítá do výchovného procesu a v praxi je možné pozorovat konkrétní formy jednání, které mohou poodhalit či implicitně vyjádřit motiv a smysl jednání jedince či skupiny jedinců. V životě zastávám názor, že čím více se obhajujeme, tím více je takové obhajoby třeba. Stejně tak přistupuji také k přesvědčování druhých, které si často vysvětluji prvotní nutností přesvědčit sám sebe. Pokaždé, když mi tedy otec tvrdil, že zná své děti a zdůrazňoval, že ví, co je pro ně dobré, časem se ukázalo, že dokonale zná především svou představu, jaké by jeho děti měly být. To vyjádřil v mnoha výpovědích během rozhovorů o dětech a spolupráce se mnou při vytváření plánu pro děti. Stále mi opakoval, že jeho děti vyžadují režim, harmonogram, pravidla a řád. Když mi radil, jak si počínat s jeho dětmi, tvrdil, že jsou jeho děti sobecké opičky, kterým chybí empatie a hodnoty

a kam jim dám banán, tam půjdou. „Už jsem vyzoroval, že pokaždé, když mne syn přijde obejmout a dá mi pusku, je to pár minut před tím, než přijde s nějakou prosbou či přáním. Téměř vždy ode mne něco chce, a proto mě před tím přijde dát najevo svou lásku.“ (smál se Marcus).

Pouze jednou jsem si našla prostor mluvit s otcem o konkrétní formě materiální výchovy jeho dětí, a o tom, proč skrze peníze záměrně vyvolává u dětí negativní emoce, a to za předpokladu, že podle něho děti hodnotu peněz neznají. Celý rozhovor si stál otec za tím, že peníze jsou součástí života. „U nás doma se o penězích mluvilo vždycky. Já i manželka jsme bankéři, a proto je to pro nás normální. Děti necháváme manipulovat s nějakou sumou peněz, aby se naučily znát jejich hodnotu, a do školy je nosí, aby byly v privátní škole ‘in‘, protože děti zde nosí u sebe peníze normálně. Syn i dcera dostávají peníze jak od nás, tak od našich rodičů. Snažím se je vychovávat oba stejně, protože nic jiného mi ani nezbyvá, vzhledem k tomu, kolik mám na ně času.“ Načež jsem odvětila, že hodnota peněz se získává především jejich získáním, nikoli utrácením, a že malý syn si začne peněz a věcí vážit spíše ve chvíli, kdy si nějaké poprvé vydělá. Rozhovor na toto téma skončil slovy otce: „Máš ve všem naprostou pravdu“ a hned druhý den jsem od něho obdržela textovou zprávu z práce, kde uvedl:

„You make me think a lot with our conversation yesterday about my son and money. I have to change a little and take some of your humanist point of view. I really appreciate your support and your personal opinion. Sometimes I need to stop and think clearly, and you help me a lot. Thanks a lot for your help and support to my family.“ (7. 7. 2017)

Můj pocit, že jsem si dovolila moc, když jsem zpochybňovala otcovy výchovné praktiky, tímto téměř zmizel. Zároveň jsem pocítila obrovskou úlevu, když jsem mu svěřila všechny své pochybnosti, které jsem v sobě některé nosila i dva měsíce. Z osobního pocitu „zachránit výchovu dětí“, který ve mně začal v jisté době převládat, jsem tedy potřebovala otci svěřit své pochyby a nejistoty spojené s mou odpovědností za péči o děti.

Marcusův přístup k výchově dětí a trávení volného času s nimi, byl stejně jako u Isabely spjat s pevně danými představami a jejich vlastními prožitky z dětství, které oni oba považovali za „normu“, skrze kterou nahlíželi na své děti. I z toho důvodu jsem ve svém výzkumu hovořila spíše o výchově matky a otce, popřípadě výchově dětí v přítomnosti au-pair pod dohledem otce a matky, spíše, než bych hovořila o rodičovské výchově. K tomu, aby děti získaly zmíněnou empatii, rodičům chybělo to nejdůležitější, a tím je čas a prostor věnovat se jim. Nikdy jsem neslyšela rodiče s dětmi něco řešit, něco jim vysvětlovat nebo si s nimi povídat o jejich životě, což ovšem neznamena, že tomu tak nebylo v době mé nepřítomnosti. Otec si toho prý je vědom, avšak z mého pohledu svou práci miluje více než svůj rodinný život. To, co ho naplňuje nebo minimálně vyplňuje téměř veškerý jeho čas, je jeho práce, díky které může zajistit dětem to, co pro ně považuje za nejdůležitější, a tím je kvalitní vzdělání a au-pair, díky kterým získají transnacionální a multikulturní přehled. Tuto formu vzdělávacích strategií⁴ si zkrátka nenechal vymluvit ani ve chvílích, kdy jsme řešili problémy synova chování, který byl o letních prázdninách již znuděný ze mě a já z jeho reakcí a neposlušnosti. Z mého pohledu děti někdy nutně potřebují být vystaveny určité nejistotě, soběstačnosti a vymanit se z přílišného a strachuplného dohledu a kontroly, kterou rodiče svým postojem a skrze au-pair na své děti aplikují.

⁴ Bourdieu je nazývá velice dlouhodobými investičními strategiemi, které jsou stejně jako zmíněné „etické“ strategie v praxi kombinovány s reprodukčními strategiemi. Poukazuje zde ovšem na skutečnost produkce sociálních aktérů vedle redukce vnímání „vzdělávacích“ strategií pouze na úrovni ekonomické či peněžní dimenze.

Ekonomické investiční strategie v širším slova smyslu jsou zaměřeny na zachovávání nebo rozmnožování různých forem kapitálu. K ekonomickým investičním strategiím v užším slova smyslu je nutné ještě doplnit strategie sociálního investování, které se zaměřují na zakládání nebo udržování přímo použitelných či mobilizovatelných sociálních vztahů – ať už krátkodobých nebo dlouhodobých – a na jejich přeměnu v trvalé závazky subjektivně pocíťované (pocity vděčnosti, úcty atd.) nebo institucionálně zaručené (právo), v podstatě tedy na kapitál sociální a kapitál symbolický. K této přeměně dochází prostřednictvím směny – peněz, práce, času atd. – a zvláštního úsilí o zachování vztahů (Bourdieu, 2002: 81)

Marcusem nejhlásitěji rozebírané téma byly (špatné) známky dětí. To byl vždy tatínek nesmírně nazlobený, zklamaný a vyprávěl, že on byl vždy dobrý student. Otec v dětech vyvolával z mého pohledu nepřiměřený pocit studu, a to i za předpokladu, že k této situaci došlo opravdu asi jen jednou v době mého pobytu, protože děti měly vždy samé jedničky. Aby Marcus děti (syna) donutil ke studijní aktivitě, volil někdy praktiky, skrze které dětem předával jeden obraz o světě, který nemusel být nutně skutečný. Otcovy interpretace, na kterých stavěl své výchovné strategie, tak dětem nenabízely jiné možnosti, jak pohlížet na společnost a společenské jednání. Svým jednáním a vysvětlováním Marcus jednostranně působil na děti za účelem dosažení vlastního cíle, čímž byl úspěch dětí v životě. *„Vzal jsem tehdy syna ven, na ulici jsem mu ukázal prvního bezdomovce a řekl mu, že tenhle pán byl moc špatný student.“* (vyprávěl mi otec se zvláštní hrdostí v obličejí). V takové mystifikaci jsem otce odmítla podporovat a důvod synova chování mi začalo být trochu jasnější a čekala jsem na moment, kdy otci tuto situaci připomenu, k čemuž došlo do týdne⁵.

Stejně nepřičetně se Marcus tvářil, když mu syn špatně gramaticky odpověděl u večeře. *„To fakt není normální, osm let mluvíš denně anglicky a vypadne z tebe takovej paskvil, jak je to vůbec možný.“* Naštvaný byl otec také v situaci, když syna náhodou nachytl, že nesleduje televizní dokument v anglickém, nýbrž španělském jazyce. K tomu mohu ze zkušenosti s interakcí s dětmi dodat, že španělskou gramatiku jsem někdy znala lépe než oni a často docházelo k tomu, že zapomínaly španělská slovíčka nebo je vůbec nestihly poznat, protože angličtina v komunikaci dětí přebrala hlavní úlohu, a to především ve sféře soukromé. O hodinách

⁵ k této situaci se v textu ještě vracím v kapitole 2.4

angličtiny se tak děti ve škole nudily a syn se proto na tyto jazykové hodiny odmítal připravovat. Doma nemluvily děti jinak než anglicky. Výjimku tvořila pouze Isabela s prarodiči, se kterými děti hovořily španělsky a katalánsky. Marcuse jsem s dětmi jinak, než anglicky mluvit neslyšela, a to stejné otec vyžadoval po mně.

Postupy a strategie, které volil Marcus (stejně jako Isabela) jako rodič při výchově svých dětí v mé přítomnosti, byly téměř vždy spjaty s materiálními prostředky (tj. hra na tabletu, peníze či zmiňování peněz v promluvách k dětem), skrze které se snažil motivovat své děti k úspěchům, dobrému chování, a tak docílit pocitu spokojeného otce.

Uvedeno ve *fieldnotes* 26.5. - otec ráno u snídaně prohlašoval, že děti mají celý víkend na učení a kolik peněz jim dá za jakou známku. Maminka se jen usmívala a nic k tomu neřekla. Já jsem z toho byla rozpačitá asi stejně, jako děti, které se tvářily již předem zklamaně a moc nevěděly, jak reagovat. V situaci, kdy pak malý synek utratil deset euro za hračku pro sebe a jeho sestru během jedné cesty ze školy, mi bylo otcem řečeno, že deset euro nic není. Naopak matka Isabela byla tentokrát našťvaná a synovi peněženku zabavila. Zkrátka v mnoha situacích se rodiče na představách o výchově dětí neshodovali a otázku, co je pro děti nejlepší často řešili skrze vlastní ambice a zájmy nebo za cílem přizpůsobit se nastavení společnosti⁶, jak vysvětlovala matka Isabela: „*Doba je prostě taková a společnost něco vyžaduje, takže podle toho ve výchově svých dětí jednáme a dáme jim to, co mají ve škole všechny ostatní děti.*“

⁶ Bourdieu přisuzuje cíl vštípit jednotlivci, že jeho zájmy jsou podřízeny skupině a jejím nejvyšším zájmům zejména „fungování etických“ strategií, které zastávají základní funkci, tedy reprodukci rodiny, která je sama o sobě „subjektem“ reprodukčních strategií (Bourdieu, 2002: 81)

Nechci, aby moje děti nějak vybočovaly z davu, a byly tak třeba terčem šikany, což je v každé škole celkem běžné.“ Příkladem může být dětmi oblíbená kamarádka, jejíž matku popsala Isabela jako “hippie“, a v tomto duchu dceru také vychovává - bez televize, tabletu apod. Dívka je sice suprová, ale ve škole podle Isabely trpí za rozhodnutí své matky.

Sám Marcus o sobě tvrdí, že je materialista, ovšem ne takový jako je podle něho jeho žena. Z mého pohledu je ovšem jimi uvědomovaný a přiznaný postoj k životním hodnotám jako dospělých jedinců téměř plně přenesen do jejich výchovných taktik a praktik. V tomto ohledu lze tak na děti pohlížet jako na živé „komodity“. Možná nevhodným způsobem přirovnáno, mi jednání rodičů k dětem připomíná vztah žokeje a dostihových koní, do kterých jejich majitel investuje peníze, pečuje o ně a vkládá do nich veškeré své naděje. Za takové úsilí neočekává vděk, nýbrž úspěchy koně. Tyto úspěchy majiteli zaručují spokojenost, se kterou se může náležitě pyšnit a svého koně s radostí prezentovat.

2.3 „Matka v ústraní” – Role matky v rodině

Isabela je pětáctyřicetiletá matka a manželka svého o tři roky mladšího muže Marcuse. Manželé jsou spolu již od Marcusových patnácti, a dokonce i vysokou školu studovali společně. Podle slov Isabely, byl ale Marcus vždy ten ambicióznější a zapálený student, stejně, jako je dnes zapálený do své práce, ve které tráví denně přibližně dvanáct hodin a domů se vrací až k večeru. Na mou otázku, zda se necítí sama nebo zda ji to někdy vadí, jen poznamenala, že je to normální a zvykla si už na to, že jako šéf musí muž zůstat dlouho v práci, a že je hrozně zodpovědný. Isabela také pracovala v bance, v jedné z poboček na vesnici. Na rozdíl od Marcuse ale chodila z práce často otrávená, stěžovala si na lidi a svou vedoucí a jednou mi řekla, že by práci nejradši změnila, ale prý si zatím nic nehledá. Seběmenší okolnost, která ji nutila učit se něčemu novému, například kvůli práci, ji doslova trápila. „*Nikdy si nepořizuj děti ani chlapa*“, pronášela

často a vždy to ještě obohatila větou, ať si v životě jen užívám a užívám, což nikdy blíže nespecifikovala.

Ve srovnání s manželem považují Isabelu za velmi nepřístupný typ člověka, pro kterého je pohodlí a vlastní životní styl na prvním místě. Nedávala nikdy najevo žádné zalíbení v ostatních kulturách či národech. Doslova se vyjadřovala tak, že nemá ráda Němce, nemá ráda Argentince a vlastně nikoho z Latinské Ameriky, a proto se tak často stávalo, že když už otec vyrazil večer s přáteli, manželka ho nedoprovázela, protože ji téměř vždy společnost nesedla a povětšinou neovládala jazyk společný ke konverzaci, kterým byla vždy němčina či angličtina. Isabela mi také popisovala svůj vztah s její sestrou a mluvila o něm, jako o ne zcela blízkém a pevném. Podle ní jsou každá jiná a úplně ji stačí, když si občas zavolají.

Po příchodu domů z práce mířila matka dětí téměř vždy přímo do kuchyně, protože dětem vařila doma a vaření ji bavilo. Před dětmi mi jednoho dne vyprávěla, jak se děti dříve stravovaly ve škole, a jelikož to nechtěly jíst, tak jim to nutili. *„To jsem tehdy udělala ve škole vážně zle a zeptala jsem se jich, kdo to jídlo platí. Já za to platím, takže to nemusí jíst, pokud nechtějí.“* (vyprávěla Isabela) Vaří dětem tedy doma, a proto musí au-pair každý den pro děti do školy, s nimi se doma najíst a poté je opět do školy vrátit. Isabela se u příprav jídla vždy odreagovala a povinnosti spojené s péčí o děti zůstaly na mě. Děti jsem denně nutila do sprchy, do úkolů, pomáhala jim do pyžam, a to se často neobešlo bez hádek a pošťuchování, které jsem se učila každým dnem co nejlépe řešit a eliminovat.

Stravování dětí lze v rodině považovat za téma, které bylo často předmětem hádek nebo spíše neshod mezi rodiči. Marcus si to totiž pevně stál za názorem, že by děti neměly přijímat denně moc cukrů a často děti okřikoval slovy jako: *„To už by stačilo, sušenku už jenom jednu a nepřidávej si víc kečupu“*. S tím Isabela většinou nesouhlasila a řekla, že ještě mohou. Postavila se tak proti manželově přesvědčení o správné výživě dětí, a tak před dětmi nestála při

něm. On se vždy jen uraženě zatvářil, děti si přidaly a více se k tomu již nikdo nevyjadřoval. Isabela jednoho dne vyjádřila svůj postoj následovně: „*Já jsem jedla sladkosti celé dětství a taky nejsem tlustá. Stejně tak jsem prokoukala veškerý čas, kdy nebyla matka doma na televizi, a taky jsem normální.*“ Marcus sám potvrdil, že na všem se v životě a ve výchově jejich dětí s jeho ženou neshodnou. O své manželce tvrdil, že miluje děti a vaření. Přípravě jídel se opravdu věnovala každý den. O trávení času matky s dětmi ovšem nemohu tvrdit to samé. Pokud zrovna děti neměly chuť pomáhat v kuchyni, pozornost matky si jinak nezískaly a bavila jsem je celý den já, což jsem dělala s radostí, a z toho důvodu to nemíním jako stížnost.

Marcus dělal s dětmi převážně to, co baví jeho, a protože jako mladý boxoval, učil párkrát v létě děti box. Jelikož je ale jeho syn drobného vzrůstu (s čím ho otec stále popichoval), moc ho tento silový sport nenadchl a hned po skončení boxerského tréninku mě poprosil, zda vyrazíme na kolo, jak jsem slíbila. Věděla jsem totiž, že malý syn má velkou oblibu v jízdě na kole a ráda jsem ho při této aktivitě doprovázela.

Z pohledu mé sestry, která navštívila mne a mou hostitelskou rodinu, se rodiče o svých dětech před ní vyjadřovali v dost negativním světle a podle mé sestry Marcus děti v rozhovoru s ní dost shazoval, čemuž jsme ani jedna nerozuměla. Svě děti tak prezentoval, stejně jako Isabela, spíše jako zátěž než radost, což naznačovalo, že s jejich osobností a chováním není do takové míry ztotožněn a jeho výsledný postoj ve vztahu k dětem měl tak spíše negativní vazbu. Jedno z možných vysvětlení takových projevů, lze připsat zkrátka nedostatečnému naplnění představ, které o svých dětech otec a matka mají.

2.3.1 Isabela matkou

Pokud jsem Marcuse popisovala jako iniciativní článek v rodině, který měl ve výchově dětí zájem a byl otevřený každému názoru, o Isabele mohu tvrdit téměř opak. Za celý můj pobyt

ani jednou nepřišla sama od sebe, že by si o dětech chtěla promluvit. Vždy se jen zeptala: „*S dětma dobrý?*” A i když to zrovna moc dobré nebylo, neměla chuť to řešit, alespoň ne se mnou. Isabela se již od začátku vyznačovala relativním nezájmem v komunikaci se mnou, a to zejména v řešení situací ohledně dětí. Tato forma jednání byla neodmyslitelně spojena s její povahou a vlastnostmi, které nezahrnovaly takový zájem o životy a pocity ostatních lidí, ovládnání cizích jazyků nebo chuť učit se a objevovat nové věci tak, jak tomu bylo u jejího manžela, pro kterého byla životní výzvou i výchova jeho dětí.

Isabela tvrdila, že se snaží vysvětlit dětem již osm let, jak se mají chovat, ale je to prý marné. Každý den kolem oběda volala domů a chtěla mluvit s dětmi. Zjišťovala, jak se mají, a zda je vše v pořádku, popřípadě si vyslechla jejich stížnosti, že jim něco nechci povolit. Když byla situace se synem o letních prázdninách již neúnosná a každý den mi ve všem vzdoroval, rozhodla jsem se poslat textovou zprávu matce do práce o tom, jak se její syn chová. Tento krok jsem vnímala jako selhání vlastní osoby. Situaci se synem jsem tak označila za nezvládnutou a jeho jednáním jsem se nechala pokořit. Když přijela matka z práce, viděla nepořádek, co syn po domě natropil, a vyslechla si mé stížnosti, rozhodla se děti vzít autem do města a řekla jim, že jim koupí něco hezkého na sebe. Mně řekla, že třeba syn přijde na jiné myšlenky. Nakonec odjela jen s ním a po návratu mi sdělila pokyny: „*Promluvila jsem s ním a prý od tebe a sestry potřebuje někdy přes den odpočinek a být sám. Když udělá své povinnosti na první upomenutí, nech ho třeba deset minut vydechnout nebo ho odměň něčím sladkým.*” Maminka mi také následně svěřila, že se pokusí nad přístupem k synovi přemýšlet ve spojení se sebou, protože mají podobnou povahu a syn je po ní.

Další dny se tyto matčiny praktiky v praxi do velké míry neosvědčily a syn situaci zneužil proti mně, a tak nastoupil otec se svým bodovacím plánem. Tento bodovací systém spočíval v aktivitách, které když děti učinily hned po mém prvním upomenutí, dostaly zasloužené body a odměnu. Co si děti mohou zasloužit, nebylo nijak specifikováno. Otec navrhl hru na tabletu

či sledování televize. Když přišlo synovi bodování přísné, Marcus prohlašoval, že jsou to jeho pravidla a zajímá ho, co bude odpoledne na papíře. Příklad vět, které často otec v komunikaci se svým synem používal, bylo: „*Protože já řídím svět*“, „*Protože já jsem to platil a já to koupil*“, „*Protože ty seš takhle malinkej*“. Marcusovu formu výchovy dětí jsem vnímala spíše jako drezůru chování, s jejíž výkonem jsem měla v praxi velký problém a zkrátka se neslučovala s mým přesvědčením o tom, co o svých dětech tvrdil jejich otec. „*Já znám svoje děti, potřebují řád a disciplínu, a ty, pokud tomu systému nebudeš důvěřovat, tak nebude fungovat.*“

Na papíře se objevily kolonky s běžnými činnostmi, které děti měly plnit, a které matka každý den po práci kontrolovala. Od shora dolů bylo tedy uvedeno například: *ustlat postel, vyčistit si zuby, obléknout se, uklidit si stůl po snídani*. Dále pak otec připsal kolonku, kterou nazval *favor day*, kam jsem měla dětem napsat bod v případě, že mi pomohly s něčím, o co jsem je přes den požádala.

Ve chvíli, kdy jsme s Marcusem program tvořili, se mě zeptal, co mají jeho děti rády, že to vím lépe, protože jsem s nimi pořád. Otec mi opět doporučil v letních dnech odměňovat děti počítačem, dronem či tabletem, za počet získaných bodů skrze plněné aktivity a dodal, že za to mě budou děti milovat. Jsou to prostě děti. „*Oni vědí, co mají každý den dělat, ale nedělají to, protože jsou to děti.*“ (vysvětlil mi Marcus)

Výchovu Isabely bych na základě života v rodině považovala za poněkud pasivní, a ne vždy přítomnou. Když křičela na děti, bylo to zpravidla v situacích, kdy byla unavená z práce, a to bych zde považovala za stěžejní a ojedinělý podnět k usměrňování dětí. Ve zbylých situacích jednání dětí spíše přecházela, protože vzhledem k nastavenému vztahu s dětmi již předem neměla šanci na jejich uznání a respekt. Jako autorita v domácnosti Isabela do jisté míry selhávala, což se projevovalo jejími reakcemi ve chvílích, kdy ji děti neposlouchaly. V jeden moment na ně křičela a před nimi o nich tvrdila, že jsou nevychované a hloupé.

2.4 „O nás bez nás” – Děti jako subjekt výchovy

Jak popisuji ve svých *fieldnotes* téměř po prvních dvou týdnech pobytu, nikdy před tím jsem se nesečkala s tak rychlým nástupem lásky, kterou mi dcera se synem dávali najevo. Na jedné straně nechci tento projev lásky znevažovat a pokládat ho za povrchní, avšak často slýchané „*I love you*”, jsem přestala postupem času vnímat jako citově silně zabarvený slovní obrat. Syn měl v chronologii zážitků s au-pair často zmatek a již nevěděl, s kým co zažil. Ani v mém případě netušil, na jak dlouho s nimi zůstanu a po měsíci od mého příletu se mě zeptal, zda s nimi budu také v létě. Je zřejmé, že s ohledem na *bohaté* zkušenosti s au-pair, rodiče svým dětem předem nesdělují dobu pobytu dívek, protože si tím sami nejsou zcela jisti. I když tuto cestu pro své děti zvolili jejich rodiče, nejsou však oni jedinými, kdo rozhoduje o přijetí a schválení au-pair do rodiny. Teprve v interakci s dětmi se totiž vždy pozná a rozhodne, zda dotyčná bude moci roli au-pair vykonávat. Děti jsou tedy hlavním faktorem, který rozhoduje o přijetí au-pair do funkce, a tím svolí, aby se stala součástí jejich života. Na dívce pak také záleží, v jakých vzpomínkách u dětí zůstane.

Na základě prožité zkušenosti však neshledávám za příliš přirozené a vhodné, aby děti trávily celý život a veškerý jejich čas s dospělými dívkami, na které si musí v poměrně rychlém časovém rozmezí, s čímž také souvisí konstrukce mezilidských vztahů, na které je zde vyhrazen pouze ohraničený prostor a čas. Rodiče si nepřejí, aby děti udržovaly především fyzický kontakt s bývalými au-pair po skončení jejich pobytu, tedy alespoň v dohledné době, což může z mého pohledu v životě dětí představovat problémy ve sféře soukromé, tak veřejné, a způsobovat problémy v navazování a udržování stabilních společenských vztahů –

touto podstatou se teoreticky zabývá Bourdieu v popisu *strategií sociálního investování*, které je součástí ekonomických investičních strategií.⁷

Například letní prázdniny, které jsou dětmi obecně považovány za období plné dobrodružství a odpočinku, kdy nejsou vystaveny školnímu stresu, tráví tyto děti celý život v domě na vesnici, „zavřené“ s au-pair, od které se očekává, že bude děti bavit každý den, celý den, a za to zase ona čeká vděk a chuť dětí spolupracovat.

V rámci vztahů s dětmi a péče o ně, jsem se vždy snažila docílit důslednosti, kterou považuji za jeden z pilířů výchovy, a ve kterém jsem sama jako dítě byla vychovávána. V tomto případě jejich povinnosti⁸, byly zároveň mými, za jejichž plnění jsem jako au-pair zodpovídala, a takto jsem byla kárána matkou, když děti úkoly neplnily, abych na ně každý den dohlížela. Skrze mou činnost tedy matka zajišťovala dohled a kontrolu nad svými dětmi. Jednou, když jsem na syna apelovala, aby činnost provedl, dcera mu radila: „*Brácha, dělej, víš, jaká je, když je naštvaná.*“ Dcera obeznámena s mou přísností vždy tušila, že zastávat se neposlušného bratra nemá smysl, a ještě to v mnoha situacích odnesla také, protože do školy jsme nemohly odejít bez něho, a tak přišli pozdě oba. S neposlušností syna neudělala téměř nic má přítomnost, přítomnost prarodičů, ani matky, a umravňení otcem končilo vždy brekem, jak

⁷ *strategie sociálního investování, které se zaměřují na zakládání nebo udržování přímo použitelných či mobilizovatelných sociálních vztahů – ať už krátkodobých nebo dlouhodobých – a na jejich přeměnu v trvalé závazky subjektivně pociťované (pocit vděčnosti, úcty atd.) nebo institucionálně zaručené (právo), v podstatě tedy na kapitál sociální a kapitál symbolický. K této přeměně dochází prostřednictvím směny – peněz, práce, času atd. – a zvláštního úsilí o zachování vztah (Bourdieu, 2002, 81)*

⁸ Děti měly za každodenní povinnost: obléknout se, vyčistit si zuby a ustlat si postel. Nic jiného rodiče po dětech nepožadovali, a proto se také tyto úkoly staly především synovi zbraní a jejich neplnění velmi častou formou protestu.

sám synek vyprávěl: „*Každej, s kým můj táta mluví, potom vždycky brečí. Jednou si promluvil s mým kamarádem, a ten pak taky brečel.*“

Jak jsem již naznačila v části věnované metodologii mé práce, přívlastky malý a velká ve vztahu k dětem, užívám v záměru vyjádřit vnímané rozdíly v jejich povaze, uvažování a následných reakcích. Jinak jsem tedy mluvila a přistupovala k chlapci, a jinak k dívce. Jako sourozenci děti nemají či neměly v době mého pobytu natolik odlišné zájmy, a proto byly vymyšlené aktivity vždy společné pro nás tři. Obě děti lze popsat jako chytré, akční a velice všímavé a také zvědavé bytosti. Jejich společným rysem je ovšem tendence ke stálému pocíťování nudy. K tomu přispívají především rodiče, kteří veškerý program aktivit „přehodí“ na au-pair, čímž v dětech prohlubují pocit, že nemusí využívat vlastní úsilí a iniciativu v hledání zábavy, čímž také potlačují jejich kreativitu, fantazii či týmovou spolupráci.

Sourozenecký vztah dětí byl v mé přítomnosti plný lásky a vzájemné obrany, stejně jako rivality a žárlivosti jeden na druhého, což se projevovalo také v jejich vztahu ke mně.

2.4.1 „Malý syn” – Role osobnosti v životě a výchově syna

Povaha malého syna se přibližuje spíše povaze jeho matky, která to sama přiznává. Je velice tvrdohlavý, sobecký, vzpurný a zároveň velmi citlivý. Podle rodičů velice špatně reaguje na veškeré životní změny, a proto zde každá nová au-pair znamená „nové drama“. Ani já jsem tedy nebyla výjimkou a prošla jsem si u syna přijímacím rituálem, který mě stál nejen utajené slzy, ale také velký krok na celoživotní cestě k dospělosti.

Velký problém mi v interakci s chlapcem činil jeho projev a styl komunikace. Z přesvědčení o (vlastní) pravdě, volil často arogantní formu vysvětlování, někdy za použití vulgarismů, kterými prosazoval svůj postoj a názory. Bohužel však z rozčilení označoval sprostými výrazy někdy i mě a svou sestru, což se postupem času stalo jedním z mála již zmíněných

podnětů k řešení výchovy dětí s rodiči. Tyto projevy chování syna jsem se snažila celý svůj pobyt potlačit a být pro děti příkladem asertivního jednání. Vzhledem k mé povinnosti zabavovat děti bylo o to těžší s chlapcem spolupracovat. Často se u něho projevovala netrpělivost a nestálost při vykonávání určité činnosti, například v době, kdy si jeho sestra dvě hodiny kreslila v pokoji. Tíhnul také ke kritice ostatních a moc nedokázal ocenit snahu druhých. Neuměl prohrávat, a proto jsme veškeré hry a soutěže hráli bez získávání bodů a odměn.

Ve *fieldnotes* uvádím situaci, kdy mi v té době ještě osmiletý syn, začal cestou ze školy vyprávět, jak moc peněz mají se sestrou uloženo v bance, v reakci na mou omluvu, že u sebe zrovna nemám žádné peníze. Tuto informaci jsem téměř dva měsíce střežila v paměti a čekala na vhodnou příležitost, kdy se k ní vrátím v rozhovoru o dětech s Marcusem, který dětem peníze předhazoval jako symbol moci, úspěchu, prestiže a jako instrument k vyvolání emocí. „*Dobře, Kristýna mě tedy přesvědčila, že zůstane a na ten tábor tě posílat nebudeme.*“ *Ještě to s tebou zkusí, ale už jsem zaplatil zálohu sto euro*, podotknul otec, aby prý vyvolal v synovi smutek. Na podobné situaci lze také demonstrovat, jaký dopad mají na synovo jednání mimo jiné také otcovy výchovné praktiky. Tedy bezdomovectví si díky vysvětlení otce syn spojuje s chudobou nutně vycházející z nevzdělanosti a špatných studijních výsledků, což mohlo zapříčinit jeho vzdor v den, kdy měli v rámci školy přispívat na sociálně slabé, a tak vykřikl: „*Já nebudu platit na chudý.*“ Rodiče ho v rozhodnutí nechali a situaci přešli, protože jim byla nepříjemná.

Tak jako pro mě byl španělský jazyk výhodou v komunikaci a orientaci v terénu, pro malého syna bylo celoživotní užívání anglického jazyka prostředkem, jak zneužít tuto znalost k pocitu nadřazenosti v našem vzájemném vztahu. Podle otce má jeho syn velký problém s autoritami všeho druhu, což popisoval na příkladu ze školy, kde měl malý syn velké potíže a rozepře s jeho třídním učitelem po celou dobu, kdy tuto funkci zastával, nebo když zmiňoval všechny jeho vztahy s au-pair, které měly vždy stejný průběh.

Z mého pohledu si povaha a jednání syna pouze implicitně žádala větší pozornost rodičů k jeho výchově a obecně také čas věnovaný jeho osobnosti. Z vlastní zkušenosti interakce se synem vím, že skrze agresivitu, zlobu, výhrůžky a vydírání, jsem si v jeho případě nikdy své výchovné strategie neprosadila, pouze jsem prosadila své ego bez vidiny na nějaký výchovný efekt. Naopak vysvětlování, pošťuchování, splnitelné sliby a hezké láskyplné zacházení byly to, čím jsem si získala jeho následnou pomoc, objetí a slušné jednání.

2.4.2 „Velká dcera” – Osobnost dcery a její role ve vztazích

Pokaždé, vybavím-li si dceru, objeví se mi na tváři úsměv. V paměti mám nesmírně zodpovědnou, pozitivní, empatickou a ochotnou dívku, která byla na svůj věk velice vyspělá, což dokazují i všechny zmíněné vlastnosti, se kterými má někdy problém leckterý dospělý. Má komunikace s dcerou byla tedy téměř na úrovni dospělých, a tak jsem si někdy neuvědomovala, že jí je teprve devět let. Byla ovšem natolik rozumná, že podle otce si vedle ní bratr připadal prostě ještě menší, než ve skutečnosti byl. Zkrátka řečeno, i fyzicky byla dcera o hlavu a půl větší a v sourozeneckém vztahu tento rozdíl sehrával většinu příčin boje, žárlení či prosazování vlastních zájmů.

Z mého pohledu byla zvyklá, že ona byla vždy tou silnou polovinou ve vztahu s bratrem, která se ho zastávala, bránila ho, a když je otec „ukáznil“, ona nikdy neplakala. Nikdy jsem u těchto situací nebyla, ale pokaždé děti situaci vyvolaly svou neposlušností a vzájemnými rvačkami, na což nebyl otec vždy plně naladěný. Za mé přítomnosti se tak dvakrát či třikrát stalo, že otec přišel z práce vyčerpaný a pod tlakem, což skončilo vždy brekem syna. Dcera mi například vyprávěla, jak dostali s bratrem na zadek, protože po sobě plivali zubní pastu a dodala, že táta byl zase nervózní, že je vlastně pořád nervózní. Když otec v horním patře domu usměřňoval své děti, Isabela na něho z dolního patra křičela, ať trochu zvolní a uklidní se, že je zase vystresovaný.

Dcera vždy přišla se slovy: „*Mě to nebolí a stejně jsem za to nemohla.*” O to hůře ale snášela situace, kdy jsem z mého pohledu spravedlivě stála na straně bratra. Ještě ten večer si dcera podle Isabely stěžovala, že mám bratra raději. Ve srovnání s ním byla totiž v některých chvílích více urážlivá, vztahovačná, a proto mi trvalo déle odzbrojit ji smíchem, než tomu bylo v případě jejího bratra, který byl v tomto ohledu přístupnější.

2.5 „Jsme (dobrovolně) z obliga” – Role prarodičů ve výchově dětí

Rodiče Isabely se ke své pozici v rodině vyjadřovali vždy otevřeně a vždy se tvářili velice ustaraně. Během školního roku docházela každou středu dopoledne babička do bytu rodiny, aby vyžehlila. To byla příležitost pro mne, abych navázala kontakt s dalším členem rodiny, ačkoli se babička sama k výchově dětí nikdy moc nevyjadřovala. Spíše se mne často doptávala, jak to s dětmi jde, zda se chovají lépe a asi dvakrát zavolala, aby se ujistila, že je vše v pořádku. Vysvětlovala mi španělsky do telefonu, jak na sebe děti hrozně žárlí a hlavně její vnuk na jeho sestru, a z toho důvodu jsou s ním prý často problémy.

Po rozhovoru s babičkou - uvedeno ve fieldnotes z 22. 5. 2017, explicitně vyplývá skutečnost, že prarodiče se nijak viditelně nezapojují do procesu výchovy svých vnoučat, a to z jistých důvodů: „*Můj manžel na vnuka nemá vůbec trpělivost. Navíc takové děti jsou pro mladé lidi, mladé rodiče.*” (uvedla babička děti z matčiny strany ve své výpovědi) V každém našem rozhovoru přikyvovala na to, co o dětech říkám a jak popisuji jejich chování, tedy, že jsou chytré, citlivé a mám je ráda, ale že malý syn neposlechne na slovo a od toho se pak bohužel vše odvíjí. Babička se vším souhlasila a dodala: „*Proto s ním jeho dědeček nevydrží, protože je z něj na nervy.*” Podle prarodičů z matčiny strany jsou jejich vnoučata stále nervózní a s ničím si nevydrží hrát. Mají prý všechno, a to podle nich není dobře. Jak ale uvedla

v každém rozhovoru babička, je to generační problém a týká se to tedy všech dnešních dětí. Zmiňovala i skutečnost, že si děti neumí vyhrát samy. Dědeček mi jednou v rozhovoru svěřil, že teď už je to s dětmi lepší. „*Když byly děti opravdu ještě malé, tak to byla hrůza. To jsem s nimi nemohl být vůbec.*” Prarodiče se výchovy vždy stranili a nechávali vše na mě. V jejich přítomnosti jsem musela děti ukáznit já a říkat, co mají a nemají dělat. Babička mi jednou řekla: „*Hele, já jim jdu radši ustlat postel a ty si je nějak spacifikuj, já na to nemám nervy.*” Z mého pohledu rodiče Isabely do výchovy mluvit nemohli, protože do ní neviděli, a z toho důvodu vlastně ani nechtěli. Obecně se v rodině chovali spíše jako návštěva a jejich angažovanost ve vztazích byla dosti limitovaná. Krátce po mém příletu mi takovým lehce váhavým stylem pravili: „*Ale jsou to hodní a dobří lidé Marcus a Isabela, vid’?*” V tuto chvíli vnímám tuto výpověď spíše jako jejich ujištění o vlastní rodině, kterou jako by neznali.

Marcusovy rodiče jsem viděla všehovšudy asi pětkrát za celých pět měsíců, vždy jen na chvíli a nikdy se mnou sami od sebe nemluvili, ostatně jako téměř se zbytkem rodiny. Babička mi jen ukazovala fotky dětí a stále jen opakovala, jak jsou krásné. O chování dětí se nikdy nezmínila, na jejich chování se oproti druhé babičce ani nezeptala, a když jsem s nimi a dětmi byla jednou společně povečeřet, na jejich neukázněné chování nijak nereagovali.

Když mluvil Marcus o tom, co pro své děti chce, trávení času u prarodičů zmiňoval jako jednu z věcí, co by si rozhodně nepřál. „*U mých rodičů by pro jejich klid děti jen seděly u televize, hrály si s tabletem nebo jedly.*” Jak jsem již v textu zmínila, postoj Isabely byl podobný, jen situaci interpretovala slovy, že její rodiče jsou ještě mladí a mají si užívat života. Své děti tímto implicitně zařadila k těm méně atraktivním aktivitám pro své rodiče, a tímto se společně s manželem podílejí na podobě vztahu jejich dětí s prarodiči.

ANALYTICKÁ EXPLANAČNÍ ČÁST

Celou předchozí kapitolu jsem věnovala obsáhlému etnografickému popisu, kde jsem se zabývala pozicemi jednotlivých rodinných příslušníků, včetně mojí pozice výzkumnice, v roli au-pair. Usilovně jsem se tak snažila popsat, vykreslit, přiblížit či představit členy hostitelské rodiny, jejichž chování a jednání, jsem se snažila reflektovat s odstupem času na základě vlastní paměti a relativně detailních *fieldnotes*, které jsem si v době trvání výzkumu vedla, a to včetně všech postřehů, pocitů a odkazů k načtené literatuře. Vzhledem k reflexi vlastních prožitků a častým snahám o únik ze sociální reality, lze tak tento druh výzkumného materiálu nazývat terénním deníkem, spíše než terénními poznámkami, o nichž se v celé práci zmiňuji anglickým termínem *fieldnotes*. Tato skutečnost je však pouze formální poznámkou charakterizující obsah výzkumného materiálu, která nemění a neznevažuje samotnou podstatu a kvalitu tohoto obsahu dat.

Terénní deník mi napomáhal k orientaci v terénu a zachycování důležitých momentů ve výzkumu, skrze které jsem měla možnost zmapovat svůj terén a přiblížit ho čtenářům mé diplomové práce. Úkolem etnografického popisu tedy bylo reflektivně předat, jinak řečeno také interpretovat vnější zkušenost, bez možného sklonu k rozměru niternosti, který je hrozbou v procesu reflexe. (Foucault, 2016) Uvědomění zmíněného rizika zde zmiňuji jako součást vlastní sebereflexe, a proto nabízím vlastní popis etnografického pole, pouze jako jednu z možných map k orientaci v terénu a hledání společenských významů. Jinými slovy řečeno, nestavím svůj výzkum pouze na základě vlastní prožité zkušenosti, i přesto, že by mohl být život v těsné blízkosti s jednou rodinou považován za výhodu či usnadnění v hledání výzkumných odpovědí.

Bytostní kontakt lidí však ještě nezaručuje vytvoření blízkého vztahu mezi nimi, a tím pádem ani možnost dokonalejší formy poznání sociální reality, nýbrž se někdy tato nemožnost odstupů od informátorů může stát spíše nevýhodou, kdy výzkumník ztrácí odstup od terénu zkoumání.

Součástí kvalitního výzkumu je tak z mého pohledu již zmíněný časový odstup a distance od výzkumného terénu, které mimo získaný nadhled výzkumníka, také v praxi znamená doplnění teoretických znalostí. Snáze řečeno jsem po výstupu z terénu měla možnost využít opět získaný čas, abych se navrátila k odborné literatuře, tentokrát již za cílem zodpovědět výzkumnou otázku zkonstruovanou na základě jedinečné zkušenosti.

- *Jakou podobu může mít rodinná výchova v rodině s au-pair a jakým způsobem probíhá proces vyjednávání o procesu výchovy dětí v takto uspořádané rodině?*

V následující části práce analyzuji praktické zkušenosti z výzkumu a získaná data, za pomoci teoretického konceptu moci Michela Foucaulta a vlastního kritického pohledu. I přes to, že je fenoménem moci rozsáhle prostoupena většina Foucaultových děl, ve své práci se zaměřuji pouze na některé aspekty, které považuji za relevantní pro analýzu mocenských vztahů v rámci vyjednávání o procesu výchovy.

Spíše než o analýzu moci či podání její ucelené teorie šlo Foucaultovi o vypracování historie různých způsobů, jimiž jsou lidské bytosti přetvářeny v subjekty, a také proto se mi zdají být jeho myšlenky vhodné k reflexi vlastní výzkumné praxe. Od otázky moci se tak Foucault ve svém výzkumu dostal k analýze lidského subjektu, který je podle něho „situován ve vztazích produkce a signifikace stejně, jako je situován ve velmi komplexních mocenských vztazích.“ (Dreyfus, Rabinow, 2010: 313)

Pojmem „subjekt“ lze podle Foucaulta (Foucault, 2016: 202) označit někoho, kdo je podřízený⁹ a také se tímto termínem rozumí pouto s vlastní identitou vytvářené prostřednictvím svědomí nebo sebepoznání. „Oba významy jsou formou moci, jež dobývá a podřizuje si“.

⁹ Foucault nazývá podřízeného také latinským termínem *subditi*, jímž vyjadřuje permanentní stav jeho závislosti na druhém. (Foucault, 2016: 170)

3 RODINNÝ VZTAH = MOCENSKÝ VZTAH

Ať už jsou vztahy označovány za rodinné, pseudorodinné či obecně příbuzenské, vždy se jedná především o vztahy společenské, a jako takové vyžadují analýzu skrze sociální diskurz. Každý společenský vztah je zároveň vztahem mocenským, z čehož vyplývá, že projevy moci jsou ve společnosti všudypřítomné. (Foucault, 2000a)

V rámci fungování společenských vztahů vysvětluje Foucault výkon moci, jako způsob jednání, tedy přesněji vzájemného jednání, a tím komplikuje pojetí moci v moderních společnostech, které představuje moc jako substanci, jež je koncentrována pouze v těch nejviditelnějších státních institucích a jež je ztělesněna politickými elitami. Tento modus vztahu Foucault popisuje jako takový způsob jednání, kterým jedni strukturují pole možných jednání druhých a nepřímým tak působí na jejich vlastní jednání. *„To, co je mocenskému vztahu vlastní, je tedy způsob jednání působící na jiná jednání. Což znamená, že mocenské vztahy jsou hluboce zakotveny v sociálních souvislostech, a že netvoří nad „společností“ nějakou suplementární strukturu [...] Společnost bez „mocenských“ vztahů je pouhá abstrakce.“* (Foucault, 2016: 219)

Pseudorodinné vztahy jsou tak konkrétním případem mocenských vztahů, skrze jejichž analýzu lze zkoumat proces výchovy a jednání všech členů, kteří byli do výchovy zapojeni. Jak rodiče a děti, tak i au-pair zastávali každý svůj vlastní postoj k průběhu výchovy a také jednali ve vlastním zájmu, s ohledem na dosažení konkrétních cílů. Jinými slovy se tak participanti na výchově měnili v subjekty, a tím se podíleli na tvorbě a udržování mocenských vztahů. Jedno z vysvětlení opozice vůči moci rodičů nad dětmi popisuje Foucault takto: *„Nestačí říci, že jsou to zápasy s autoritou [...] Cílem těchto zápasů jsou mocenské účinky jako takové.“* (Foucault, 2016: 200)

3.1 Být subjektem v procesu výchovy

Vyjednávání o výchově vnímám jako komplexní proces, ve kterém vzájemně mocensky působili rodiče, děti i au-pair. Každý z nich vkládal do interakce o prosazení svých vlastních zájmů a moci jiné úsilí a také při tom využíval zcela odlišné znalosti, dovednosti a strategie.

Z výše uvedené definice subjektu lze jednání au-pair, tedy mé jednání, považovat za podřízené rodičům, jako mým zaměstnavatelům, od kterých jsem dostávala finanční odměnu za provedené povinnosti, na jejichž plnění dohlíželi. Určitou formu dohledu nad mou činností dokládají například každodenní pravidelné telefonáty Isabely, která zjišťovala - od svých dětí - zda se mají dobře. Také jsem ji měla každé ráno posílat textovou zprávu o tom, že jsem děti v pořádku a včas dovedla do školy. Marcus zpočátku každý večer kontroloval, jaké mám pro děti připravené aktivity na následující den a také chtěl vědět, v čem spočívají. Od doby, kdy jsem projevila svou iniciativu ve výchově dětí a snahu o jejich zapojení do běžných domácích činností, Marcusovy každodenní otázky o připraveném programu ustaly. Co se týče dětí, těm bylo mé jednání podřízeno nejvíce, a především skrze ně také rodiče kontrolovali mou přítomnost. Můj osobní vztah s dětmi a pocíťovaná morální zodpovědnost za jejich výchovu se podílely na mé sebeidentifikaci s rolí au-pair a subjektivně jsem také čelila otázkám spjatým s vlastní identitou.

Jako jsem já byla v jistém ohledu podřízena rodičům v roli zaměstnance, tak oni byli v jistém smyslu závislí na mém jednání a odpovědnosti, kterou jsem měla za jejich děti. Svým postojem a zájmem jsem se zasloužila o některé změny, jak v jejich přístupu ke mně, tak i k výchově dětí. Díky taktice, kterou Marcus nazval „musíme táhnout za jeden provaz“, jsme tak v rámci spolupráce dohlíželi na námi podřízené subjekty výchovy - děti, které jsme se vzájemnou kontrolou a vyjednáváním takto snažili vychovávat. Vzhledem k odpovědnosti za dva lidské životy, o kterou se se mnou rodiče „dělili“, se tak implicitně stali subjekty závislými na

mém jednání a v rámci spolupráce se mnou tak někdy přizpůsobili svůj postoj ve společném zájmu, kterým byla výchova jejich dětí.

Výše zmíněná taktika a změny v chování rodičů měly také vliv na změnu chování dětí. Obrat Isabely jako matky ke striktnější výchově byl podstatným momentem, který „zahýbal“ mocenskými vztahy mezi všemi participanty v procesu výchovy. Isabeliny výpovědi vymezující se k dosavadnímu výchovnému stylu, jako byla například její odpověď: „*Děti dostávají po každém obědě něco sladkého, protože jsou na to zvyklé*“, se změnila na odpovědi typu: „*Je dobře, že nic sladkého nedostaly za takové chování, dobře, že jsi jim nic nedala.*“ Děti si tak postupně přestaly Isabele do telefonu stěžovat, pokud jsem jim něco nechtěla dát, protože jejich matka stála za mým rozhodnutím. Mé slovo tak doma začalo platit díky důvěře rodičů v mé jednání a jejich vlivu na děti. V kontextu vnímané změny tak postupně docházelo k určité redistribuci moci a s tím souvisejících mocenských pozic.

Vytížený otec si v práci našel chvíli, aby se zamyslel nad sebou a svým vlastním přístupem k výchově dětí a Isabela přišla jednoho dne z práce se slovy, že se pokusí zamyslet nad výchovou syna skrze vlastní osobnost, jelikož mají velice podobnou povahu a vynasnaží se tedy toto uvědomění využít v přístupu k synovi.

V sourozeneckém vztahu dětí byly také znatelné určité změny v jejich chování. V reakci na výchovnou taktiku a soudržnost mne a rodičů se děti začaly více vymezovat vůči sobě. Díky prosazení mého slova v rodině se mi tak děti často chtěly svým chováním zavděčit a zasloužit si kromě sladkostí také můj milý a ochotný přístup k nim. Uvědomělá dcera se mi snažila pomáhat s někdy nezvladatelným bratrem a stála při mně ve chvílích, kdy jsem byla na jejího bratra striktní nebo jsem již odmítala čelit jeho nepřátelskému chování. „*Brácha se takhle chová ke všem au-pair. Vím, že to není dobrý, ale neodlítej, prosím, mám tě ráda a on taky.*” (brečela dcera a sprostě křičela na bratra) Svému bratrovi tak dávala najevo, že nehodlá stále snášet jeho chování a nést za něj důsledky společně s ním. O to více bratr žárlil na svou větší a vyspělejší

sestru, která ho vždy bránila a chránila, čímž nejvíce vyjadřovala svou moc a sílu. V opačném případě vnímal bratr sestřino chování pravděpodobně jako zradu, a o to silněji v tomto oslabení reagoval. Veškerou kritiku a dohled vnímal malý syn výhradně jako negativní projev okolí, na něž také negativně reagoval.

3.2 Moc v procesu vyjednávání o výchově

V pojetí Foucaulta je moc podnětem pro nové vědění, takže není nahlížena pouze negativně, nýbrž je produktivní. „*Moc ponouká, pobízí, tvoří, [...] vede k jednání a mluvení.*” (Foucault, 2016: 149) „*Moc je vícesměrná, působí shoru dolů a také zdola nahoru.*” (Dreyfus, Rabinow, 2010: 281) Tato definice z mého pohledu naprosto vystihuje rozpoložení mocenských vztahů v rodině s au-pair, kde je navíc v některých situacích těžké posoudit, kdo prosazuje svou moc a vůči komu.

V onom mocenském vztahu dvou prvků sobě nepostradatelným je nutností, aby jeden z nich byl odlišný, v tomto případě ten, na koho je výkon moci uplatňován - subjekt jednání. V rámci analýzy mocenských vztahů, považuje Foucault (2016) odlišnost jedince, jak za podmínku, tak i příčinu vzniku mocenského vztahu. Do tohoto *systému diferenciací*¹⁰ patří mimo jiné například jazykové či kulturní rozdíly, rozdíly ve znalostech a schopnostech. Na základě dobré znalosti anglického jazyka například vymezoval své jednání syn vůči ostatní členům v rodině a v interakci se mnou dával často najevo svou nadřazenost právě skrze komunikaci. „*Řekni*

¹⁰ Včetně systému diferenciací ve své analýze Foucault rozlišuje také 2) Typy cílů, které sledují ti, kdo působí na svůj subjekt 3) Modalitě prostředků, podle toho, jakými prostředky je moc vykonávána 4) Formy institucionalizace, které mohou spojovat dispozice vyplývající z tradic, právní struktury, módy [...], jak je patrné u mocenských vztahů, jimiž je prostoupena instituce rodiny 5) Stupně racionalizace: rozehrání mocenských vztahů jako jednání v poli možností může být více či méně rozvinuto v závislosti na účinnosti nástrojů a jistotě výsledků. (Foucault, 2016: 220-221)

mi to gramaticky správně, a pak to udělám. Co jako znamená, že si mám uklidit podlahu v pokoji? Řekni mi konkrétně, co mám dělat, protože nevím.“ Synovy reakce jsem vnímala jako formu vnitřního identitního konfliktu, a proto se z mého pohledu snažil prosadit svou osobnost potíráním autorit.

Průběh výchovy dětí považuji za komplexní proces, o to více v rodině, kde navíc figuruje au-pair jako krátkodobý, avšak přímý aktér. Právě bezprostřední přítomnost au-pair v hostitelské domácnosti z mého pohledu přeměňuje běžně pojímanou opozici moci rodičů nad dětmi.

3.3 „Pastýř nebo politik?“

Podle Foucaulta (2016) je moc uplatňována v rámci celé společnosti a nelze ji rozumět pouze jako znak státu a vládnoucích struktur. Jednu z forem moci Foucault nazývá mocí „pastýřkou“, která je charakterizována individualizující taktikou. Tuto formu moci staví Foucault do opozice ke státu jako politické formě centralizované a centralizující moci. (Foucault, 2000a: 300) Přirovnává tedy tento mocenský vztah ke vztahu pastýře a jeho stáda a v tomto pojetí vychází z křesťanských tradic.

Pastýřská moc je chápána jako aktivita, při které určitá autorita, pastýř, provází jedince jejich životy, čímž se jim záměrně „odevzdává“. Pastýř dělá pro dobro svého stáda vše. Svě stádo ochraňuje, poskytuje mu cílený a laskavý dohled, tiší hlad a žízeň svých oveček [...] Přičemž musí své stádo do detailu znát, včetně potřeb každého jednotlivce, které si žádají individuální pozornost. (Foucault, 2016: 159) *„Pastýřská moc tak mimo jiné implikuje znalost a svědomí a nelze ji vykonávat, neví-li pastýř, co se děje v hlavách jednotlivců. Stádo existuje skrze bezprostřední přítomnost a přímou akci pastýře.“* (ibid: 158)

Kladu si tedy otázku, zda lze v rámci nastavení pseudorodinných vztahů a rozložení moci ve výchově dětí mezi rodiči, jejich dětmi a au-pair aplikovat teorii „pastýřské moci“ tak, jak je popisována v opozici vztahu pastýře a jeho stáda v rámci konceptu „pastýřské moci“. V porovnání s prakticky získanou zkušeností a na základě uvedených teorií navrhuji možnost považovat au-pair za „pastýřku lidu“, která svou blízkostí každý den bezprostředně působí na jednání dětí, a to za předpokladu vlastní iniciativy a zájmu o jejich blaho. Na rodiče lze v takovém případě nahlížet jako na politiky, jejichž úkolem je podle Foucaulta (2016) spřádat pevné tkaniny pro obec (v tomto případě pro rodinu). *„Být člověkem, co se zabývá politikou, neznamenovalo krmít, léčit a vychovávat své potomstvo, ale splétat: splétat dohromady různé výbornosti, splétat dohromady protikladné povahy.“* (Foucault, 2016: 166)

Z jiného úhlu pohledu lze rodiče považovat za pastýře, jejichž záměrným jednáním je au-pair přetvářena v subjekt, skrze který rodiče naplňují své představy o životě a budoucnosti svých dětí. Au-pair, které rodiče zajišťují základní potřeby (jídlo, zdravotní pojištění apod.), pak může být vnímána jako prostředník výchovy, skrze který rodiče, mimo bezprostřední interakci s dětmi, o své děti pečují, chrání je, krmí a také poznávají. To dokládá například výpověď, kdy mi otec – hlava rodiny – pastýř svého stáda tvrdil, že já znám jeho děti lépe, protože jsem s nimi stále, tak ať mu řeknu, co mají rády. Ať už je tento výrok otce vnímán jako prosba o pomoc či kontrola mé znalosti o jeho dětech, já své znalosti o dětech prokazovala v praxi tím, že jsem s dětmi přímo mluvila o tom, co rády dělají a co cítí a poté jsem s nimi dělala, co je baví.

Budu-li vycházet z teorie pastýřské moci, jak ji chápe Foucault a tento koncept komparovat s vlastním terénním výzkumem, jsem opět nucena považovat nastavení vztahů v rámci hostitelské rodiny s au-pair za velice ojedinělou zkušenost. Proces výchovy a role mocenských vztahů v takto uspořádané rodině si žádá opravdu komplexní analýzu a v tomto případě mi byl

koncept pastýřské moci vodítkem, jak se detailně zamyslet nad strukturou vztahů v rodině s au-pair.

V rámci procesu vyjednávání o výchově jsem si tak bytostně uvědomovala přítomnost au-pair v rodině, jako přímého aktéra, jehož přístup a jednání může velice razantním způsobem ovlivnit pseudorodinné vztahy a zapojení konkrétních členů rodiny do procesu výchovy. Lze tak konstatovat, že přístup au-pair k hostitelské rodině a výchově dětí je jedna z možností, od kterých se může analýza vztahů v takto uspořádané rodině odvíjet. Proces vyjednávání o výchově a postupné začleňování mne jako au-pair do rodiny přispěly také k průběhu celého výzkumu a formování výzkumné otázky. Jako člen rodiny a součást procesu výchovy jsem tak dostala možnost zamyslet se skrze přístup k dětem také nad vlastní osobností, což z mého pohledu výchova druhých obnáší. Z důvodu odpovědnosti a péče o děti jsem tak často stavěla stranou své potřeby a myslela především na dobro dětí, což nyní reflektuji jako součást projevu „pastýřské“ moci, kterou popisuje Foucault (2016).

Zároveň jsem však byla často konfrontována s pocity vlastní ztráty a stejně tak, jako mi otec přiznal svou nejistotu ve výchovných taktikách, jsem se i já v terénním deníku svěřovala s obavami spjatými s mírou mé angažovanosti ve výchově dětí a také s otázkou vlastní identity. I to ovšem uvádí Foucault (2016) jako riziko spjaté s odpovědností, kterému může pastýř při péči o stádo čelit. *„Když pastýř zachraňuje ovečku, vystavuje se nebezpečí, že se sám ztratí. Chce-li zachránit sám sebe, nutně musí podstoupit riziko, že se ztratí pro ostatní.“* (Foucault, 2016: 169)

Na základě Foucaultovi teorie moci a vlastního výzkumu tedy nelze z mého pohledu zcela jednoznačně posoudit, kdo v hostitelské rodině s au-pair zastává roli pastýře, vzhledem k výše zmíněným charakteristikám, jež definují povinnost pastýřova jednání a detailní znalost jeho stáda. V případě mého terénního výzkumu, který implikuje mou participaci v procesu výchovy, se tak může jednat o jistou formu paralelní výchovy dětí rozdělenou mezi rodiče a au-

pair, kde jsou do jisté míry striktně rozdělené povinnosti a úkoly všech členů rodiny a v rámci vyjednávání o jejich plnění tak dochází k vzájemnému působení mocenských vztahů mezi těmito členy.

Skrze mnohé úvahy a teorie se tak dostávám k otázce vyjednávání o procesu výchovy, jehož součástí je komunikace, kooperace a do jisté míry také souhlas k procesu výchovy, který všichni participantů stvrzují svým bezprostředním jednáním. Abychom tak mohli hovořit o „paralelní“ výchově, jak ji vysvětluji výše, tedy výchovu, na jejímž průběhu se podílejí rodiče vzájemně s au-pair, je zde podmínkou společný zájem rodičů a au-pair o děti a proces jejich výchovy a v tomto zájmu spolupracovat neboli řečeno vyjednat. Jedině za předpokladu vyjednávání o výchově dětí těch, kteří o ně bezprostředně pečují, lze z mého pohledu hovořit o projevech pastýřské moci, a to ve formě „kolektivní pastýřské moci“, jak bych proces výchovy probíhající v rodině s au-pair za předpokladu jejího zájmu asi nejlépe definovala.

V opačném případě, nefunguje-li kooperace mezi rodiči a au-pair, lze podle mého názoru rodiče vnímat jako již zmíněné politiky vybírající au-pair pro své děti, která ovlivňuje jejich život a bezpečí svou bezprostřední přítomností a přímou akcí v nepřítomnosti rodičů, kteří se do této role staví na základě vědomého souhlasu, avšak na základě podle mého názoru ne zcela uvědomovaného postoje k vlastním dětem. Projevy pastýřské moci tak podle mého názoru nelze vysledovat za pouhé přítomnosti au-pair v nepřítomnosti rodičů.

Již formulace mé výzkumné otázky tedy implikuje jistý předpoklad, že v rámci interakce se členy rodiny docházelo ke komunikaci na téma výchova dětí, který lze nazvat jako proces vyjednávání o výchově.

ZÁVĚR

Na základě mého života v hostitelské rodině v roli au-pair, a tak ojedinělé zkušenosti, bylo cílem mého výzkumu odhalit některé příčinnosti vztahů v takto specificky uspořádané instituci. Během mé práce v terénu jsem tedy navazovala vztahy se členy rodiny, kteří byli mými klíčovými informanty a zároveň přispěli k zaměření mého výzkumného cíle. Proces interakce, o jejímž průběhu jsem neměla před započatím výzkumu téměř žádnou představu, se ve výsledku v praxi ukázal jako stěžejní faktor ovlivňující můj výzkumný záměr a také formulaci výzkumné otázky. **Jakou podobu může mít rodinná výchova v rodině s au-pair a jakým způsobem probíhá proces vyjednávání o procesu výchovy dětí v takto uspořádané rodině?**

Přístup rodičů k dětem a jejich způsob výchovy se díky mému přirozenému zájmu o rodinu proměnil v téma, které vyplňovalo mé myšlenky každý den. Zpětně hodnotím téma výchovy dětí v rodině jako citlivé, v konverzacích nepříliš vyhledávané a přímé řešení výchovy s rodiči (otcem Marcusem), považuji spíše za důsledek mého zájmu o děti a jejich chování. S ohledem na citlivost tématu jsem tak s otcem hovořila o procesu výchovy dětí vždy s odstupem času, s rozmyslem a spíše jsem vedla rozhovor jako průzkum jeho názorů a pohledů na výchovu jeho dětí, což jsem někdy v opozici dokládala konkrétním jednáním dětí a také vlastním názorem na postupy výchovy, jež aplikovali s manželkou na své děti, od kterých stále očekávali a vyžadovali projevy empatie. Proces vyjednávání o výchově, kterému jsem rámcově věnovala celou svou práci, tak probíhal skrze mou iniciativu a následné řešení s otcem rodiny, který dále výchovu dětí řešil se svou manželkou. Můj postoj a projev v rodině byl tak hlavním „spouštěčem“ celého vyjednávání o výchově dětí. Otce Marcuse lze pak považovat za iniciátora mého zapojení do výchovy, který můj zájem přivítal a ocenil a stal se tak prostředníkem v komunikaci mezi dětmi, mnou a manželkou. Podle slov otce byl doma od řešení výchovy dětí on, protože manželka nemluví dobře anglicky. Na základě této skutečnosti, mé

znalosti španělského jazyka a jednání, které matka Isabela vykazovala, považuji její zájem a zapojení do výchovy vlastních dětí za poněkud neiniciativní. I přesto byla ovšem do vyjednávání o procesu výchovy dětí zapojena skrze otce. Chování a jednání dětí byly poté zpětnou vazbou a výstupem pro ty, které spojoval společný zájem na jejich výchově.

Na základě studia teorií Michela Foucaulta, v jehož dílech se věnuje převážně konceptům moci, jsem si vybrala formu pastýřské moci a v tomto kontextu jsem se snažila reflektovat uspořádání mocenských vztahů v rodině s au-pair, a proto lze provedený výzkum z části považovat za experiment, v němž jsem pomocí svého vědění, jednání a postoje k dětem usilovala o vydobytí respektu, uznání v rodině, a s tím související prosazení moci v roli au-pair. Tímto jsem docílila „prolomení“ stereotypu o au-pair, jenž je mnohou literaturou vykreslována jako bezmocná a bezprávná, což nyní hodnotím spíše jako pozici, do které se dívky samy stylizují a v takto oslabené či podřadné pozici poté hodnotí často také stereotypně a pejorativně povahu vztahů a jednání dětí v hostitelské rodině.

Vzhledem k praktické zkušenosti a na základě výpovědí otce rodiny, pro kterého au-pair program představuje velkou příležitost a zkušenost pro jeho děti, která jim jednoho dne může ve světě plném konkurence otevřít dveře, bych považovala za velice zajímavé téma pro další studii právě život již odrostlých dětí, které vyrostly po boku au-pair pracovníků. Na podobný výzkum jsem za celou dobu psaní své práce nenarazila, avšak se domnívám, že by mohl být velice přínosným zhodnocením a ověřením fungování au-pair programu. Pokud jsem odpověď na výzkumnou otázku považovala za cíl výzkumu, který vyžadoval ubírat mou pozornost převážně k rodičům, tak v navrhované studii by z mého pohledu bylo nutné analyzovat výpovědi a aktuální život osob, kteří svůj dětský věk prožili v takto uspořádané rodině, tedy zaměřit pozornost na dětskou perspektivu.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BŮRIKOVÁ, Zuzana a Daniel MILLER. (2013). Au-pair. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Českou asociací pro sociální antropologii (CASA), Cargo (Sociologické nakladatelství)
- [2] BOURDIEU, P. (2002). Reprodukční teorie a formy nadvlády: REPRODUCTION STRATEGIES AND MODES OF DOMINATION. Sborník prací Fakulty sociálních studií Brněnské Univerzity sociální studia. (8), 77-91.
- [3] Cox, R. (2007). „*The au pair body: sex object, sister or student?*“ European Journal of Women's Studies Dostupné z: <http://ejw.sagepub.com/content/14/3/281.full.pdf+html>
- [4] DREYFUS, Hubert L., Paul RABINOW, Michel FOUCAULT. (2010). *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Praha: Herrmann & synové.
- [5] DRÁPALOVÁ, K. (2014). *Aspekty moci a empowermentu ve vztahu mezi au pair a hostující rodinou*. Bakalářská práce. Brno: Fakulta sociálních studií.
- [6] DVOŘÁKOVÁ, T. (2013) v textu "*Když není čas se nadechnout: přehlížení těch nejbližších jako metodologický problém etnografie*"
- [7] FOUCAULT, M. (2003). *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann & synové.
- [8] FOUCAULT, M. (2000a.) *Power*. Edited by James D. Faubion. London: Penguin Books.
- [9] FOUCAULT, M. (2009). *Zrození biopolitiky*. 1. čes. vyd. Brno: CDK

- [10] GESERICK, Ch. (2012). „*I always wanted to go abroad and I like children : motivations of young people to become au pairs in the USA.*“ Dostupné z: <http://you.sagepub.com/content/20/1/49.full.pdf+html>
- [11] GOLIÁŠOVÁ, M. (2010). *Výchova dětí v současné rodině*. Diplomová práce. Olomouc: Ústav pedagogiky a sociálních studií.
- [12] JANOUŠKOVÁ, M. (2008). *Moc sociálních pracovníků*. Diplomová práce. Brno: Fakulta sociálních studií.
- [13] KELLER, J. (2002) *Úvod do sociologie*. 4., rozšíř. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství.
- [14] MATOUŠEK, O., a kol. (2008). *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál
- [15] MOŽNÝ, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Slon.
- [16] ŠVAŘÍČEK, Roman. (2005) Je zakotvená teorie teorií? In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Series paedagogica. Studia paedagogica*. Masarykova univerzita, 1996, s. 133-145.

PŘÍLOHA – INSTRUKCE PRO AU-PAIR A RODINNÝ HAR- MONOGRAM

Pro ilustraci přikládám e-mail, který jsem obdržela po návratu z erasmu do Čech a následným návratem do terénu tentokrát v roli au-pair.

Hi Kristyna,

We always try to explain every detail about our life, our family and your to do with us, so I send you more information about, us, our house and your duties, some of it is already in our profile, because with us there is NO SURPRISES!
Our kids speak catalan, spanish and english.

Like you already read in our Aupair-world profile, we have two houses, so we live between Palma and Sa Rapita

****What kind of place is Sa Ràpita?

Sa Ràpita is a very nice place in the south of Mallorca, close to the sea, 40 km away from Palma, the capital of our Island. There are wonderful beaches, a seaport, a couple of good restaurants and bars, and several other small shops (supermarket, bakery ...)

In Sa Rapita, we have a very pretty new Villa, built to our liking, with own garden and pool. You would have your own room, with computer, web-cam and flat rate Internet

It is a wonderful place to enjoy the nature, the open-air activities, sport, water sports, the good weather during the whole year, and of course the beaches. In Autumn/Winter is very quiet, because there are no commercial centers, cinemas, big shops etc ... in summer the beach and the bars are plenty of people ... the small village turns very crowded and a lot of people use to come to enjoy the beach and the good wether.

Campos, is the closer Village to Sa Ràpita, 8km away, there are a special way to go with the bicycle, and there are more shops, a big supermarket, a street market every Saturday, a gym, a Library ... but is not big like a city.

There are a Bus to go several times a day to Campos or to Palma.

****What kind of place is Palma?

Palma, the capital of our island, is simply amazing! Is a very international place, with a nice mix of local & foreign people, with all the offers of a big city.

Nice shops, fancy clubs, bars, cinemas, very good restaurants, museums, the famous

Cathedral (La Seu), a small city beach too, the old town Palma is one of the most important touristic places in Europa, where you can meet people from around the world who are visiting our marvelous island.

We have in Palma a big flat, with 4 rooms and you will have your own room, with bathroom in suite, free wifi and own computer.

It,s very good located, just a walk distance from the school and from the nicest places in Palma. In front of the flat, there is a private language academy.

****What 's about our day to day?

We work from Monday till Friday from 8 to 15h, but I have to do always extra hours till late, almost every day, according to my responsibility in the bank. We are healthy people, we do not smoke, we eat very healthy and we do sport.

In winter (middle September till middle June):

During the work days, we will be in Palma. You would have to wake up with us at 7.20h to get the kids ready to school. We breakfast all together and you will bring the kids to the school, that starts at 9 o'clock. The school is just 10 minutes walking from our flat. You will have free time till 13.00h, so then, you have to pick up the kids at school and bring them home for lunch. The lunch will be ready (Isabel is in charge of the meals ... she loves to prepare good meals for all of us!) and you have to have lunch at home with them. After lunch, you have to bring them back to school at 15.00h and you will have free till 17.00h or 18.00h (depending of the extra school activities) You have to pick up them and bring them home (sometimes me, my wife or grandpas will pick them up with you too ..)

Then you have to stay with them/us, playing at home with some activities you had prepared, going to the playground, going shopping, going for an ice-cream (if they deserve it ;)) Normally around 19.30-20.00h is bath time and then dinner time.

They go to sleep in winter at around 20.30-21.00h and then you can rest and charge your batteries for the next day. You will have free the whole weekend, and some night (Friday or Saturday) you have to look after the kids, if my wife and me want to go out. During the weekends, we will go to Sa Ràpita or sometimes we will stay in Palma.

In summer (middle June till middle September):

We will be in Sa Ràpita. You will have to look after the kids at home, alone during the morning ... and together with my wife from 15.00h (she arrives home from the bank). You need to prepare activities in the pool, or drawing, singing etc ... to keep them „busy” so, it's much easier to deal like this with them. We have some holidays in summer, so, we will be there too some weeks ... and my law's use to come in summer once a week to spend the whole day with the kids ...

The whole weekend is for you.

Normally during the summer, when we are at home, we use to go with the twins to the beach

(is only 5 minutes away with the car and 8 minutes with the bicycle), to our pool, or sometimes at the afternoon, to Palma with them to go a walk, to visit friends, to a commercial center etc

****Housework:

Every one has his own chores at home. My wife cooks for everyone and I help cleaning up and ironing. The kids do their beds and tidy always their mess up. We are tidy and clean people, so the house is always in good conditions. You have to help us cleaning up the house once a week, (normally Friday morning or afternoon) and laundry (a wash machine a day) but no ironing and not any hard work (like oven, windows or garden)

*****It's very important to note that:

1-Once a week my parents or my parents in law use to visit us during the afternoon, so they will stay with the kids and you could have "extra" free time for you, if you want.

2-Your free time is for you, to go to the beach, to walk around Palma, to meet people, but you can, of course stay at home or come with us and joint our planes .. it's up to you. If you join our planes, like come with us to a restaurant, to the cinema, or some other activities, it,s always on our charge, I mean, we pay for everything.

3-Is not necessary to cook because my wife cooks really well, and she enjoy it. But fell free to cook if you want ... just some day my wife will ask you to prepare some pasta or other easy plate.

4-My wife and me would have holidays in summer, during a couple of weeks, so, it would be not so hard for your to be alone with the kids at home, because we would be there sometimes with you and we will make planes to go out together, and to enjoy the summer in our wonderful island!!!!

5-Your pocket money would be 80€/week in winter (during school time) and 100€/week in summer (during summer time in Sa Rapita)

*****Rules in our home?

For us, is very important to be clean, hygienic and tidy, and the girl we are looking for has to be so.

We do not smoke, and we prefer not to have an Au pair who smokes.

You can use free Internet, chat and Skype (you have it in your room in Sa Rapita) ... and the telephone, for something really urgent.

You will have a telephon card, with internet too ... but just for spanish calls. You can use whatsapp too.

We pay extra for you a good private full cover health insurance.

During the work days, you can go out at night but just till 00.00h ... so the day after you have to be fit and ready to look after our treasures. If there is some special event during the work day night, you could ask us for going out till later, but just like an exception.

Not allowed, any visit of boyfriends at home.

So much information? Please, If there are something you want to know, or if you want to receive any other photo ... whatever, feel free to ask ..

I understand that has to be difficult for you to visit a foreign land and to live with foreign people, so we would try to make you feel good, and to be a part of our happy family, like we did with all our Aupairs.

And we will help you too, to learn Spanish, and to know more about our culture.

Regards and thanks for a feedback!